

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

I РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 57

София, сръда, 21 мартъ

1928 г.

59. заседание

Вторникъ, 20 мартъ 1928 година.

(Открито отъ председателя А. Ц. Цанковъ, въ 16 ч. 50 м.)

Председателъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ народни представители: Йорданъ Абаджиевъ, Николай Алексиевъ, Хафузъ Садъкъ Алиевъ, Никола Андреевъ, Ставри Андреевъ, Драгомиръ Апостоловъ, Никола Аретовъ, Христо Баралиевъ, Рангелъ Барбанакоевъ, Милко Ст. Бечевъ, Борисъ Бошковъ, Стефанъ Бояджиевъ, д-ръ Владимиръ Бурилковъ, Димитъръ Бъровъ, Ради Василевъ, Добри Витановъ, Никола Владовъ, Тодоръ Влайковъ, Петъръ Гаговъ, Юсеинъ х. Галибовъ, Стойчо Георгиевъ, Мехмедали М. Герай, Христо П. Горневъ, Георги Губидѣльниковъ, Стою Джуджевъ, Добри Димитровъ, Стефанъ Димитровъ, Момчо Дочевъ, Георги Драгневъ, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, Димитъръ Ивановъ II, Дойчинъ Ивановъ, Савчо Ивановъ, Христо Илиевъ, Прокопий Йоловъ, Георги Д. Казанаклиевъ, Иванъ Казанджиевъ, Панайотъ Тинчевъ Калчевъ, Левъ Кацковъ, Величко Кознички, Боню Колевъ, Гето Кръстевъ, Иванъ Куртевъ, Кънчо Кънчевъ, Коста Лулчевъ, Иванъ Лѣкарски, Добри Манасиевъ, Димитъръ Мангъровъ, Христо Мариновъ, Тончо Мечкарски, Петъръ Минновъ, Добри Митевъ, Иванъ Михайловъ, Запрянь Миховъ, Димитъръ Мишайковъ, Стойчо Мошановъ, Кара Али Мустафовъ, Никола Мушановъ, Владимиръ Начевъ, Радко Начевъ, Тодоръ Некезовъ, Александъръ Неновъ, д-ръ Борисъ Николовъ, Иванъ х. Николовъ, Коста Николовъ, Стоянъ Омарчевски, Вичо Петевъ, х. Георги х. Петковъ, Христо Рашковъ, Стоименъ Савовъ, Георги Семерджиевъ, Георги Симеоновъ, Кирилъ Славовъ, Никола Стамболиевъ, д-ръ Константинъ Станишевъ, Димитъръ Стефановъ, Таско Стоилковъ, Христо Стояновъ, Борисъ Толевъ, Тома Янчевъ, Христовъ, Антонъ Ченгелиевъ, д-ръ Никола Чирпанлиевъ, Маринъ Шиваровъ, Теню Янгъзовъ, Димитъръ Яневъ и Сотиръ Яневъ)

Съобщавамъ, че бюрото на Събранието е разрешило отпущъ на следнитъ народни представители:

На г. Панайотъ Тинчевъ Калчевъ — 2 дни;

На г. Георги Драгневъ — 3 дни;

На г. Димитъръ Нейковъ — 3 дни;

На г. Христо Мариновъ — 3 дни;

На г. Александъръ Неновъ — 2 дни;

На г. Еню Колевъ — 1 день;

На г. Стою Джуджевъ — 4 дни;

На г. д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ — 1 день;

На г. Христо Рашковъ — 4 дни;

На г. Георги Казанаклиевъ — 4 дни и

На г. Величко Кознички — 2 дни.

Народниятъ представителъ г. д-ръ Димо Желѣзовъ моли да му се разреши 3 дни отпущъ. Ползувалъ се е досега съ 22 дни отпущъ. Който съгласни да му се разреши исканиятъ отпущъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Постѣпили сѣ:

Отъ Министерството на финанситъ — предложение за освобождаване отъ митни и други берии, данѣци и такси,

включително магазинажъ, употребяванитъ дрехи и вещи на частни лица и предмети на благотворителни, общински и дѣжавни учреждения (Вж. прил. Т. I, № 72)

Отъ същото министерство — законопроектъ за освобождаване отъ митни берии новата радиостанция при гара София и с. Кумарица. (Вж. прил. Т. I, № 73)

Отъ Министерството на общественитъ сгради, пѣтищата и благоустройството — законопроектъ за Министерството на общественитъ сгради, пѣтищата и благоустройството. (Вж. прил. Т. I, № 74)

Отъ Министерството на вътрешнитъ работи и народното здраве — законопроектъ за измѣнение и допълнение на чл. чл. 36 и 50 отъ закона за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитъ, чрезъ сръдствата на заса, отпуснатъ съ съгласието на Обществото на народитъ. (Вж. прил. Т. I, № 75)

Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Понеже не ще можемъ да привършимъ нашата работа съ приключването на конституционния срокъ на сесията — 28 мартъ — азъ моля вашето съгласие да се продължи сесията още съ два месеца — до 27 май т. г. включително.

Председателъ: Моля, които приематъ предложението на г. министъръ-председателя, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Пристапваме къмъ първата точка отъ дневния редъ — продължение разискванията по първото четене на законопроекта за гражданското сѣдопроизводство.

Има думата народниятъ представителъ г. Цвѣтанъ Пупешковъ.

Ц. Пупешковъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Колкото и да не представлява прѣкъ интересъ техническиятъ въпросъ за гражданската процедура — предметъ на реформата, предприета отъ г. министъръ Кулевъ — обширнитъ дебати, които се развива въ Народното събрание отъ страна на специалиститъ, които сѣ доста добре застъпени, идатъ да свидетелствуватъ, че има единъ общественъ интересъ, едно заслужено внимание къмъ българското правосѣдие. Отъ всички страни искатъ да се взематъ мѣрки това правосѣдие, поне въ времената на стопанска криза, поне за неговата страна, която има отражение за стопанството — гражданското правосѣдие — да даде достатъчно гаранции и за качество, и за бързина, и за достъпност, и за близостъ до народа.

Въ сръдитъ на специалиститъ се направиха доста силни упрѣци за туй, че не се дала широка гласностъ на законопроекта — единъ цѣлостенъ законопроектъ за гражданската процедура, едно голѣмо дѣло, предприето отъ Министерството на правосѣдието, и, азъ смѣтамъ, доста сполучливо завършено. Този упрѣкъ отиваше отъ нѣкои

странни дотамъ, че се искаше тази гласност да бъде дадена даже до съдещата на един референдумъ: тѣзи които ще бъдатъ засегнати въ своитѣ интереси отъ правосъдието или които ще иматъ работа съ него, да си кажатъ всички до единъ думата. Токмова надалечъ една ли може да се стигне въ единъ въпросъ, който е повече въпросъ на специална техника.

Отъ друга страна цѣлнѣтъ този въпросъ за реформи въ гражданския процесъ не е нѣщо ново въ българския правенъ животъ, затуй защото още отъ началото на времената на възстановяването веднага следъ войнитѣ този въпросъ се сложи и той досега остава сложенъ на разглеждане въ срѣднѣтъ на тия, които се интересуватъ отъ правнитѣ и законодателни въпроси по съдебното ведомство. Разрешението, което се даде въ 1922 г., бѣше само едно временно отговаряне на отдѣлни малки нужди, едно прокарване на своеобразности, въ една мѣрка, тъй да се рече, единъ стремежъ да се постигне нѣщо, което да отговори на новото време и на новитѣ условия. Но този предварителенъ проектъ — който, ще призная, доста време бѣше предметъ на обсъждане — бѣ достатъченъ поводъ, за да бъде поставенъ въпросътъ и азъ смѣтамъ, че този въпросъ досега още не е снетъ отъ разискване, отъ обсъждане въ срѣднѣтъ на компетентнитѣ лица.

Законопроектътъ, следователно, не е една изненада. На практика се упрѣщи, че той даже бѣлъ критъ — като че ли кой знае какво имане за крѣпене представлява той — че той щѣлъ да бѣде даденъ така, че да изненада нѣкого, да сѣндардиса нѣкого. Това сѣ уводни статии въ професионални вестници! Това не е право. — Азъ още отъ началото дължа да отговоря въ това отношение и на уважаемия нашъ учителъ, професоръ Абрашевъ, че той е разисквалъ и сложилъ на разглеждане тия въпроси, може би като най-компетентенъ, още като министъръ въ 1912 г., съ единъ предварителенъ проектъ, съставенъ отъ него за реформи, които на времето си той е смѣталъ, че сѣ необходими. Но нѣщо повече: азъ намирамъ въ списанието „Юридическа мисль“ статия отъ г. Абрашевъ, писана още въ 1920 г., тъкмо тогава, когато се замисляше проектътъ отъ 1922 г., когато всички главни въпроси, които сѣ предметъ на реформа въ настоящия законопроектъ, сѣ били предметъ на обсъждане, и г. Абрашевъ не ги е обсъдилъ по-добре, отколкото въ сегашнитѣ свои вестникарски статии, които презъ денъ — презъ два ни се поднасятъ. Всички въпроси, които сѣ съществено въ реформата — а именно, въпросътъ за правосъдието, въпросътъ за писмеността като сигурна гаранция за хода на единъ процесъ и за интереситѣ на странитѣ, въпросътъ за самата техника на процеса, движението на дѣлото и мѣрките, за да се премахнатъ спѣнкитѣ за неговото правилно движение — тѣзи въпроси още тогава, въ 1920 г., следъ войнитѣ, сѣ били предметъ на внимание, представлявали сѣ интересъ за нашия уважаемъ процесуалистъ и той си е далъ мнението върху тѣхъ: билъ е противъ тогавашния законопроектъ.

На какво се дължи фактътъ, че той, който несъмнено трѣбва да бѣде чутъ и сигурно комисията ще има предъ видъ на първо мѣсто неговото мнение като компетентенъ човѣкъ, и сега пакъ воденъ отъ стремлението да се поправи онова, което е било грѣшно въ миналото и обсъждайки законопроекта въ доста неговзи части, не се произнася тъй благоприятно за реформата — това остава въпросъ, който има г. Абрашевъ да реши за себе си и самъ да отговори на него.

Но тази негова статия иде да посочи, че още въ 1920 г. въпросътъ за реформата, която е предметъ на сегашния законопроектъ, е единъ въпросъ, решенъ за г. Абрашевъ тъкмо въ духа на сегашния законопроектъ.

Н. Падаревъ (д. ср): Въ вестникарскитѣ си статии не е ли съгласенъ съ това мнение?

Ц. Пунешковъ (д. ср): Той се съгласява съ законопроекта само по голѣмитѣ въпроси, по влиза въ нѣкои дребни въпросчета, които като че ли сѣ по-удобни за подлестникъ на вестникъ и сѣ тѣхъ проявява едно недобро разположение къмъ законопроекта. Въ голѣмитѣ въпроси — това, напр., ще подчертая за снощната му статия въ вестника — по въпроса за писмеността, по въпроса за размѣра на иска, той е напълно съгласенъ съ законопроекта.

Законопроектътъ, следователно, нито е критъ отъ нѣкого, нито пъкъ е имало нѣкакъвъ интересъ да бѣде критъ. Той е въпросъ, който и сега се обсъжда въ юридическитѣ списания, където е асѣл мѣстото да бъдатъ обсъждани всички подобни въпроси. Отдавна, отъ време на

време излизатъ статии по този въпросъ. Разбира се, не сѣ били претрупвани редакциитѣ, както завчера каза г. Илия Януловъ, съ 20—25 статии едновременно, както е въ сегашния моментъ, когато интересътъ къмъ този въпросъ е по-голямъ, но въ всѣки случай, този въпросъ е билъ обсъжданъ; той е билъ сложенъ на дневенъ редъ между юриститѣ. Тоя законопроектъ, следователно, не е билъ критъ отъ никого като предметъ на обсъждане и като начинъ на разрешаване на отдѣлни важни въпроси. И азъ смѣтамъ, голѣма смѣлостъ ще бѣде, иже, юриститѣ, които сме обвинявани винаги въ „отлагане на дѣлото“, да искаме и сега да бѣде отложено дѣлото на законопроекта. Защото г. Януловъ и списанието „Адвокатски прегледъ“ изнесоха тая мисль: отлагане на законопроекта.

Въпросътъ, обаче, не е чуждъ за никого. И азъ смѣтамъ, че начинътъ на разрешението на отдѣлнитѣ технически задачи, които си задава законопроектътъ, е достатъчно близъкъ до нашитѣ схващания. Може би младитѣ юристи, които сѣ учили въ 1922 г. или около 1922 г. да срещнатъ известни спѣнки по теоритическата страна, която е била застъпена въ миналото. Обаче тѣ трѣбва да изучатъ исторически цѣлото развитие на процесуалната наука. Така че тая спѣнка не може да оправдае създаването на единъ законъ, по който зрѣлообсъжданитѣ, зрѣломислянитѣ хора, ония, които иматъ една дългогодишна практика и опитност, могатъ да дадатъ компетентно мнение.

Въ областта на правосъдието може би новаторството е най-нечастиятъ методъ. И азъ смѣтамъ, че сегашното управление има тая добра черта, че поне въ тая областъ е показало доста голѣма предпазливостъ, както и по други въпроси, повдигани въ тая областъ, какъвто бѣше, напр., въпросътъ за съдоустойството, какъвто бѣше въпросътъ за уреждане на адвокатурата, въпросътъ за уреждането на углавния процесъ. Така сѣщо и въ този законопроектъ сѣ голѣма предпазливостъ, сѣ засегнати въпроситѣ, които се отнасятъ до подобренето на процесуалната техника — което е преди всичко задача на този законопроектъ.

Имане даже упрѣци — ако е въпросъ да изброимъ всичкитѣ, — че не се бързало съ тоя законопроектъ: значи тъкмо противното на това, което току-що ви казахъ, че тоя законопроектъ билъ критъ. Следъ като законопроектътъ бѣше вече изработенъ, той бѣ разпратенъ по сѣднѣлицата и по адвокатскитѣ съвети, за да си кажатъ всички компетентни лица своето мнение. Отъ два месеца насамъ, тоя законопроектъ започна да става обществено достояние, започна да става и размѣна на мисли върху него. Напр., завчера сѣднитѣ и адвокатитѣ отъ София — най-големата организация на юриститѣ у насъ — имаха единъ специаленъ рефератъ, който бѣше — мога още сега да го кажа — въ благоприятенъ смисълъ за този законопроектъ. И това е особено ценно. А че щѣли да се чуятъ отдѣлни мнения по отдѣлни технически въпроси за уреждането на процеса, че телѣрва въ комисията такива мнения ще бъдатъ застъпени, че такива ще бъдатъ изказани и вънъ отъ парламентарнитѣ срѣди, не само отъ активнитѣ дейци на правосъдието, които сѣ застъпени въ Парламента — това е въ обикновения ходъ на нѣщата. И съ този законопроектъ ще стане това, което е ставало съ много други. Азъ не вѣрвамъ, че г. министърътъ на правосъдието ще постави амбицията си дотамъ, че да не допусне никакво измѣнение въ това, което той ни е предложилъ. Защото неговата амбиция, неговото благородно честолюбие ще бѣде достатъчно удовлетворено отъ това, че той е поставилъ въпроситѣ, че е посочилъ недъжитѣ, недостатъцитѣ, та съ общи сили, съ общи знания и съ опитност да можемъ да ги поправимъ и да изберемъ това, което е най-доброто. Въ това отношение азъ смѣтамъ, че ние не ще се срещнемъ при уреждане подробноститѣ на този законопроектъ съ много противоречия. Тѣкмо тукъ, може би, най-малко ще има да споримъ единъ съ другъ, защото ораторитѣ досега въ общи черти се изказаха одобрително за законопроекта и преди всичко подчертаха неговата наложителностъ и навременностъ. Въ тия разисквания азъ не срещнахъ такива съществени критики, които да отрекатъ дѣлото, което ни се предлага.

Г. г. народни представители! Въпросътъ се поставя съ всичката широта. Тая реформа отговаря на общественъ интересъ, защото тя иде да отговори на нуждата отъ едно добро, удовлетворяващо правосъдие; едно правосъдие, което по качество да бѣде издигнато, като представителъ на юридическата мисль, да познава предмета, да познава и специфичнитѣ, самобитни условия на българския животъ. Така то ще отговори на едно наше общо искане: правосъдието да

биде блиско до гуждите на народа. Но аз съмтам, че и на досегашното правосъдие, тъй както то функционира, не може да биде направен тоя упрѣкъ, че то е отдадено отъ народа.

Какъвъ е съставътъ на българската магистратура? Съставътъ на българската магистратура досега е билъ подбиралъ отъ всички слоеве, отъ всички сѣди — отъ това, което представлява нѣкогашната интелигенция, еснафа, по-издигнатото въ интелектуално отношение. Това е била пикинерата, отгдето сѣ били вербувани, отгдето сѣ били подбирани българските сѣдии. И мисля, че хората, които сѣ издѣли отъ тая народна сѣдба, не могатъ да бѣдатъ обвинени въ отчуждение, въ изолация отъ сѣдбата, отъ която произлизатъ.

Доброто правосъдие, отъ друга страна, вѣнъ отъ качественоста, трѣбва да ни даде и единъ удовлетворителна бързина въ движението на процеса. Главната целъ на всички реформи, отначало, откакто съществува законътъ и откакто се крила, пѣкъ и на сегашната реформа, е ускоряването на процеситѣ, борбата съ бавността въ процеса.

Всички оратори се спрѣха на затрупаността на дѣлата въ сѣдилищата — едно явление, което особено болезнено се проявява въ сегашнитѣ времена, следъ войната. Незвѣстно сѣ за сѣдилищата, следъ като 5—6—7 години не се е работило редовно, да смогнатъ да довършатъ тия дѣла, които сѣ били натрупани, тъй като и въ мирнитѣ ужъ времена следъ войната по-голямата частъ отъ сѣдитѣ бѣха мобилизирани, не бѣха прѣкъ на своята работа.

Причинитѣ за това, доколкото се дължатъ на организацията на института, ние съмтамъ, че вече сѣ премахнали, че тази болка е излѣкувана — поне дѣкарството е прѣторжано и се използва рационално. Въ закона за сѣдоустройството, имаше известни отстъпления, неотговарящи на нашето правно съзнание, на понятията ни за правовѣрель въ държавата, на понятията ни за добра организация на магистратурата и на правосъдието. Всички тия недостатѣци въ организационния законъ бѣха премахнати съ създаването на новия законъ за сѣдоустройството, който бѣше замисленъ още въ добритѣ стари времена на нормалното развитие на България въ всѣко отношение. Всички ония нововъведения, които ужъ мѣрѣха да отговарятъ на една временна нужда, но имаха по-далечната, не много добра, не много чиста замисль, да засегнатъ независимостта на правосъдието, всички тия лоши страни и временни измѣнения бѣха отстранени. Организацията на правосъдието, на съдебнитѣ институти бѣше поправена, разстройството въ тѣхъ бѣше отстранено своевременно преди всичко съ закона, който преди 3 години се гласува и който уталожи, успокои духоветѣ въ самитѣ сѣдийски сѣди, за да може всѣки да си гледа съ едно голямо усърдие работата.

Минаха и тия времена, когато всѣки трѣбваше да мисли за по-добъръ поминѣкъ, когато не се чувствуваше свързанъ съ професията, която е захваналъ, колкото и да му е мила за известенъ моментъ. Защото, минаха, ще ми позволите да кажа една лична моя преценка: сѣдийството е, може би, най-възвишената служба на обществото. Германцитѣ, въ новата теория на сѣдоустройството, казватъ, че това е царствена власт, едно отдѣляне отъ царското и суверенно достойнство на най-върховната власт, която се проявява чрезъ работата на сѣдята. Сѣдитѣ, обаче, стоаха още гости на службата си, на мѣстата си до едно време, догдето се закрепиха съ закона за устройството, съ гарантиране тѣхната несмѣняемостъ, съ създаване на независимостъ, за която никой не може да каже нѣщо противъ. И дойде време, когато сѣдитѣ взеха — трѣбва да го признаемъ — съ меракъ да си гледатъ работата и да разчитатъ, че това ще биде тѣхната професия, това ще биде тѣхното обществено призвание. За честта на българското сѣдийство трѣбва да се признае, че и въ времена, когато може би сѣдитѣ сѣ били материално удовлетворени най-малко, при преживяването на най-големия осѣдица, тия хора съ самоотричане сѣ служили на своя общественъ и служебнъ дѣлъгъ.

Въпросътъ за подготовката на сѣдята, въпросътъ за държане смѣтка при повишенията на способноститѣ и проявения талантъ, а не само на рутината, която се проявява въ прослуженитѣ години — всички тия въпроси сѣ уредени въ закона за сѣдоустройството. И напразно завчера нѣкой отъ прѣдговорившитѣ г. г. оратори изтъкваха, че това влиза въ областта на пожеланията. Разбира се, пакъ ще остане да се разглежда въпросътъ за материалната обезпеченостъ на сѣдийството. И азъ самъ не се различавамъ въ това отношение отъ мнението на г. Януловъ, че въ областта на правосъдието — тъй, както правосъдието е уредено като една трета между властитѣ въ България — трѣбва да се създадатъ всички материални условия за независимостъ,

която въ време на всевъзможни кризи, преди всичко, трѣбва да биде завардена. Трѣбва да биде гарантирана обезпечеността на сѣдята като длъжностно лице, което не се чувствувало подценено въ сравнение съ други, рангътъ на което, спечеленъ вече по достойнство на службата, признатъ отъ всички страни още въ мирно време, въ всѣко отношение трѣбва да биде заварденъ. Въпросътъ е на бюджетни сѣдства. Въ това отношение съ една поправка, може би, на щатоваѣ ще се даде всѣкому това, което е заслужилъ. Ще трѣбва да се държи смѣтка, че, преди всичко, сѣдята е единъ видъ арбитъръ, носителъ на една голяма власт. Когато доуѣбва да се обрнемъ къмъ първия магистъръ въ България, ние да знаемъ, че той по положение и материална обезпеченостъ е първиятъ, а не е нѣкоя друга служба, която заслужава голяма критика въ всѣко отношение, но е измѣрѣла начина, намѣрила е кола да се постави двойно, тройно и повече пъти по-добре отъ тия труженници на правосъдието, на които, както казахъ, всички въ края на краищата, когато се намѣримъ въ нужда, ще отправимъ погледъ да бѣдатъ защитени нарушенитѣ наши права, да бѣдатъ защитени нашитѣ интереси, изложени на рискъ. Въ това отношение грижитѣ на Народното събрание, и при най-голяма осѣдица на материални сѣдства, ще бѣдатъ сигурно проявени въ по-голяма степенъ — да не кажа, както е било досега.

Въпросътъ за една добра организация на съдебното дѣло, г. г. народни представители, като въпросъ на уредба, вече дадена за българското общество, засѣга и уредбата на адвокатурата, може би заугъ, че въ известни времена, следъ войнитѣ, се почна хайка противъ адвокатитѣ. Тѣ сами взеха да се вглеждатъ, да ни има нѣщо недостатѣкъ не само въ брадата, ами и въ сапа. Въпросътъ за една професионална организация, която да излѣкува недѣлитѣ на една професия, наикана, доста зле поставена презъ известна епоха, докара до уредбата на адвокатската професия чрезъ единъ законъ за адвокатитѣ, който представлява последната дума на подобенъ родъ закони въ всички модерни държави. Адвокатството, като професия, организирана автономно, уиражява строгъ самоконтроль. Вие знаете отъ вестницитѣ, какво значатъ дисциплинаритѣ дѣла и углавното прѣсѣждане противъ адвокатитѣ. Това не е самоизяждане стѣ конкурентни съображения; това е само проява на едно добро желание, нищо гнило, нищо лошо да не биде уѣрѣно въ сѣдитѣ на адвокатството, което е единъ необходимъ помощникъ на правосъдието. И при разглеждането на единъ законопроектъ, който дава една голяма роля на българската адвокатура при правораздаването, съ тази писменостъ, която е главниятъ принципъ, въведенъ въ този законопроектъ, азъ съмтамъ, че въпросътъ за организацията на една адвокатура здрава, напреднала и издигната, въ която всичко порочно се чисти по най-безопасенъ начинъ, заслужава да биде отбелязанъ на първо мѣсто.

Несъмнено, организационниятъ въпросъ въ голяма степенъ засѣга не само подготовката, качественоста и независимостта на магистратурата, но засѣга и доброто поставяне на малкитѣ труженници въ правосъдието, въ съдебнитѣ канцеларии. Канцеларскиятъ персоналъ по правосъдието, особено въ провинцията, е тъй подбранъ по силата на животнитѣ условия, че ние тамъ ще намѣримъ 35—40 годишни архивари, стари писари, хора, които иматъ опитност много пъти по-голяма отъ тая на младия мирови сѣдия въ сѣдилището по много въпроси, на които служители липсва само широкиятъ погледъ на юридическата мисль, подготовка на специалисти, но които сѣ свързани съ единъ долъ, съ единъ поминѣкъ въ родното си мѣсто, които не искатъ да се отстранятъ отъ тамъ. Тия малки труженници заслужаватъ да бѣдатъ предметъ на едни по-големи грижи отъ страна на законодателя. Повишението за тѣхъ е спрѣно. Оудѣлянето имъ отъ малкия провинциаленъ градъ, отъ мировото сѣдилище, за да бѣдатъ повишени въ окръжния или апелативния сѣдъ, ще биде една катастрофа за тѣхъ. Тия привързани къмъ службата предани служители трѣбва да бѣдатъ добре възнаградени, за да нѣма този новикъ, този упрѣкъ, че въ нѣкои мѣста захваща корупция на персонала, захваща продаване на услуги, тия малки административни услуги въ правосъдието. За честта на българското правосъдие, особено пѣкъ, подчертавамъ, за честта на този малъкъ служебнъ канцеларски персоналъ, досега това сѣ толкова рѣдки случаи. Отговорността се търси. Началницитѣ, както сѣ стегнати сега отъ висшето началство, при тѣзи постоянни статистически сведения, всѣкимесеченъ надзоръ надъ дейността имъ, сѣ предметъ на зорко око върху тѣхната дейностъ; тѣ пѣкъ отъ своя страна упражняватъ единъ още по-строгъ контроль надъ дейността на своитѣ подчинени. И да рече човѣкъ, че нѣкой се е излѣзналъ отъ отговорностъ, това би било една не-

правда. Азъ съмтамъ, че било въ торба не би се крило; ако всичко това, което се споменава за корупция, е истина, то щеше да се прояви. Напак се една грижа въ това отношение за малкия, за дребния персонал въ правосъдието, тъкмо за тѣзи стари служанци, които и сега ги виждаме въ окръжното или мировото съдилище, както сме ги видѣли и въ началото на нашата кариера, преди 25—30 години, пакъ на сѣкото мѣсто, съ сѣмната скромност да работятъ като мравки за доброто на правосъдието, за неговия напредѣкъ. И както, напр., държавнитѣ банкови учреждения възѣха мѣрки, щото и нисшия персоналъ да бѣде сравнително добре задоволенъ, както нисшия персоналъ по желѣзницитѣ сѣщо така е добре задоволенъ, защото на тѣзи учреждения се гледа като на единъ ценни институтъ отъ държавната организация, така и въ тази областъ око̀то на законодатели и неговитѣ грижи не би трѣбвало да остане наза̀т.

Всѣ пакъ, г. г. народни представители, въпросътъ за доброто правосъдие въ качествено отношение и по отношение бързината на правораздаването си остава единъ въпросъ на юридическа техника, единъ въпросъ на уредба съ законъ за гражданския процесъ, преди всичко, и процесуалнитѣ форми, които ще дойдатъ да улеснятъ и да обезпечатъ правилното правораздаване. На първо мѣсто тѣ трѣба да бѣдатъ предметъ на обсъждане, на размишляване, за да се намѣри това, което е най-доброто и най-подходящото за българскитѣ условия и то да бѣде вложено въ единъ окончателенъ законъ.

Поводъ да се създаде единъ по-широкъ интересъ за правосъдието, както вече намекнахъ, даде претрупаността отъ висши дѣла въ сѣдилищата, които преди година-две представляване нѣщо застрашително и за долнитѣ, за нисшиятѣ инстанции — мировитѣ и окръжнитѣ сѣдилища, които претрупаностъ, обаче, се поразчисти поради проявеното усърдие и поради тоя постояненъ всѣкимесеченъ надзоръ върху дейността. Азъ бихъ подчерталъ, че за това допринесе и организацията на една статистика на отчетност по дейността на съдебнитѣ учреждения, организирана отъ Министерството на правосъдието — подчертаването тъкмо на това, кое отъ началстващитѣ лица се е отличило съ една по-голяма дейностъ и различна или дава гаранции, че ще различитѣ дѣлата. И всичкото това е дадено по единъ прегледенъ начинъ, както модерната статистика, и за тази областъ умѣтно приложена, поставя въпроса. Азъ съмтамъ, че по този начинъ ние имаме една дейностъ, която тъкмо дойде да помогне до голяма степенъ за различаването на висшиятѣ дѣла и до докара работата до едно нормално насрочване на дѣлата въ мировитѣ и окръжнитѣ сѣдилища, кѣдето сѣ множество отъ дѣлата, но кѣдето сѣ и младитѣ и енергични сѣдии, тѣзи, които, като добиятъ по-голяма опитностъ и като вложатъ и по-голямо усърдие, могатъ и повечко работа да свършатъ и полагатъ усилия да свършатъ повечко работа, което е единично сръдство, за да се различатъ висшиятѣ дѣла.

Не можемъ за бързото правораздаване да вземемъ като мѣрка това, което се препоръчваше — съкращаването на инстанциитѣ, което е въ ущърбъ на качеството на правосъдието, или пъкъ да намалимъ самото качество на правосъдието. Въ това отношение трѣба да се констатира, че, безъ ущърбъ на качеството на работата, дейността се засили до едни размѣри такива, че се различиха първитѣ инстанции. И сега тамъ човѣкъ може спокойно да очаква насрочването на едно дѣло, особено на дѣло, което още не е забатачило въ отлагания, което още не се е разболѣло отъ тая хроническа болестъ, каквито сѣ новитѣ дѣла, но които и страни, и свидетели сѣ налице, не сѣ промѣнили мѣстожителството си, живѣятъ въ единъ голямъ градъ като София, а сѣ промѣнили само нумера на квартиритѣ си — едно положение, което предизвиква 6-месечни разпривии въ софийскитѣ сѣдилища и голяма неразбория.

Това положение на различаване въ първитѣ инстанции трѣба да се констатира. Но трѣба да се потърси нѣкакво сръдство, за да се дойде до това положение и въ по-горнитѣ инстанции, които донейде се претрупаха съ висши дѣла, поради пресилената дейностъ на първостепеннитѣ сѣдилища.

Въпросътъ за различаването на баласта въ сѣдилищата, както го нарекоха нѣкои преждеговоривши, на натрупанитѣ стари дѣла, много отъ които сѣ изгубили интересъ за странитѣ, иматъ само висящъ номеръ по описната книга, но въ които понѣкога важни интереси за странитѣ, но тѣ не знаятъ какъ да отидатъ да ги защитятъ, или ще даватъ заявление следъ заявление, на което ще се пише фор-

мулата „когато му дойде редътъ“, но той не дохожда — казвамъ, този въпросъ за различаването е въпросъ за преходнитѣ мѣрки; той не интересува прѣко реформата на гражданския процесъ. Реформата на гражданския процесъ би трѣбвало да се заинтересува преди всичко отъ това, да наложи една техника на гражданския процесъ, която да премахне възможността за натрупване на дѣла въ бъдеще. Различаването и уреждането на миналото — както вече се чу отъ всички — е предметъ на грижи отъ страна на Министерството на правосъдието. Азъ ще засегна този въпросъ въ края на своята речъ. Тѣзи мѣрки за ликвидирани сѣ старитѣ дѣла сѣ временни. Тѣ не могатъ да засегнатъ общата уредба на гражданския процесъ, но могатъ да засегнатъ това, което е нормалното развитие на процеса.

Стопанското значение на правосъдието, доколкото то представлява стопански интересъ съ огледъ на ония стопански интереси, които сѣ вложени като предметъ на различаване, на разглеждане, като споренъ предметъ по дѣлото, не може да бѣде отречено.

Правосъдието, обаче, засѣга прѣко и лично и самитѣ участници въ процеса, било като страни, било като свидетели. Въ това отношение трѣба да подчертаемъ, че на първо мѣсто голяма сѣпка за доброто правосъдие сѣ материалнитѣ неудобства, въ които то е поставено — материални неудобства, които поставятъ и сѣдитѣ донейде въ едно постоянно напрегнато и раздражено състояние, да не могатъ всѣкога да се обърнатъ добре къмъ страната, която е дошла съ всичкото си смирение да търси правосъдие, която съ страхопочитание се явява предъ тѣхъ и, като я пита: „Обсъждаатъ ли си“, тя отговаря: „Пазилъ ме Господъ отъ такава напасть“. За тѣзи хорица, за добритѣ българи, които иматъ работа въ правосъдието, било като страна, било като свидетели, ние би трѣбвало да създадемъ такива условия, че, когато си излѣзатъ отъ сѣдилището, да излѣзатъ задоволени, примирени, да знаятъ, че тамъ ги е посрещналъ единъ по-интелигентенъ, единъ по-издигнатъ тѣхенъ братъ, който е натоваренъ съ голямата властъ да сѣди на земята, но който е умѣялъ да се държи съ тѣхъ наравно човѣшки.

И въ това отношение похватътъ на българскитѣ сѣдии като близки до народа не може да се отрече.

Могло би да имъ се направи забележка, че въ своята залисия, негли, и покрай неудобствата на съдебнитѣ коридори и на сѣдилищнитѣ помѣщения, сѣдитѣ, сами претрупани въ тая задушна атмосфера на залата, кѣдето заседаватъ, и при усилената дейностъ, която министерството имъ е наложило да развиятъ, не могатъ всѣкога да държатъ смѣтка за интереситѣ на странитѣ, които губятъ време въ сѣдилището — единъ въпросъ, който не е отъ малко стопанско значение.

Опита се министерството и нѣкои председатели починаха да насрочватъ дѣлата на часъ; презъ деня отъ 20 дѣла за всѣки часъ да се насрочватъ по 5 дѣла и се казва: ти ще дойдешъ въ 9 ч., ти — въ 10 ч., а ти — въ 11 ч. Обаче тая практика, като административенъ опитъ, не можа да се прокара. Има едно постановление въ закона, което е подобрене на по-стария редъ — чл. 648 — въпросътъ за второто повикване, което бѣше унищожено, отъ 10 ч. нататѣкъ въ първата инстанция, което повикване, обаче, се въвежда сега въ смисълъ, че следъ свършването на дѣлата, по които странитѣ сѣ се явили, да се захване второто повикване за тѣзи, които не сѣ се явили първия пѣтъ. По този начинъ много мѣчно може да си направи човѣкъ разпредѣлението за времето, когато ще му дойде редътъ да бѣде повиканъ като страна или свидетел по дѣлото. Този въпросъ не интересува само адвокатитѣ, които наистина сѣ най-засегнати отъ неговата уредба, но интересува и странитѣ. Завчера въ тукашния окръженъ сѣдъ азъ видѣхъ голямѣ търговци — на които времето трѣба да се цени, пъкъ и на обикновения човѣкъ времето не е безъ пари — които трѣбваше да седятъ до 6 ч. подиръ обѣдъ за едно дѣло, което е насрочено за разглеждане въ числото на последнитѣ дѣла. Защото, като стане часътъ 12 и половина, казва се на странитѣ да дойдатъ въ 2 и половина, а въ 3 ч. се захваща разглеждането на дѣлата пакъ „по реда на дѣлата“ и тия хора трѣбваше цѣлъ денъ да изгубятъ. Въпросътъ за икономията на времето въ сегашната епоха би трѣбвало да бѣде предметъ на внимание преди всичко.

И понеже законопроектътъ е намѣрилъ за добре да докосне уреждането на този въпросъ, който е въпросъ на уреждане материалната обстановка, при която се разглеждатъ дѣлата, азъ бихъ препоръчалъ едно такова

уредване на този въпрос, което да задължи председателствувачите, щото, след като видят как вървят дѣлата, къмъ 10 или къмъ 11 ч. да разпредѣлятъ дѣлата, като опредѣлятъ кои ще се довършатъ и кои ще останатъ за подиръ обѣдъ, за да не изгубятъ хората цѣлия денъ. Някои председателствувачи, въ своето раздражение, въ своята залисия, каратъ хората да стоятъ до 1 ч. Тѣ смѣтатъ, че като сѣмъ наказани тѣ да стоятъ до 1 ч., трѣбва да стоятъ и тия, на които нѣма да се свършатъ дѣлата до 1 ч., макаръ че въ 9 ч. сѣмъ повикани да се явятъ въ сѣда.

Това разпредѣление на дѣлата по време за разглеждането имъ е въпросъ на административенъ похватъ, и подхожда да бѣде уреденъ въ чл. 473, стария чл. 648. Азъ смѣтамъ, че може още като едно наумяване за председателствувачите да бѣде вложено това въ закона и уредено въ този членъ, за да се спести време, за да се не губи скѣпото време на гражданите.

Реформата, г. г. народни представители, въ техническо отношение би могла да се проследи като едно удобно за сегашната епоха развитие на процесуалните норми въ гражданския процесъ още отъ самото начало на българската свобода и организация на държавата и правосъдието. И въ това развитие тази реформа представлява една крачка напредъ. Това е общото гледище, смѣтамъ азъ, на всички сѣди. И особено смѣтамъ за ценно одобрението въ общи черти на промѣните, заснати отъ законопроекта, което съединеното съдилиство и адвокатство въ София завчера изказа въ държавния по този законопроектъ рефератъ въ Университета.

Началото на развитието на българския процесъ ние сѣрѣчаме въ временните съдебни правила. По-старите наши другари, които сѣмъ носили това свѣтче на българския адвокатъ, знаятъ, каква благодатна роля е изиграла тази годна за времето си уредба на съдоустройствената и съдопроизводствената страна на съдебната дейность. Едвамъ отъ 1891 г. е създаденъ законътъ за гражданската процедура, който и досега въ по-големата си частъ бѣше въ сила, който и сега, ще кажа азъ, си остава въ сила въ главните свои черти по уреждането на процеса. Поправки има много; нѣкои ги наброяватъ на 25, други на много повече десетини, даже стотици. Въ по-големата си частъ тѣ сѣмъ маловажни; по-важните, обаче, сѣмъ отъ 1897 г., отъ времето на покойния нашъ добъръ юристъ Теодоръ Теодоровъ и отъ 1907 г., създадени пакъ отъ доброто желание за подобрене на правосъдието и преди всичко за вземане мѣрки противъ недобросъвестността въ процеса. Тогава бѣха пословични отлаганията; трѣбва да го признаемъ, има и имена отъ това време станали пословични съ своята изобретателность — не бива да ги споменаваме, защото сѣмъ покойници. Въ всѣки случай тия измѣнения на закона отъ 1897 г. и отъ 1907 г. внасятъ сѣмъ стѣснени поправки и подобрения въ процеса. Въ 1912 г., при министерствуването на г. Абрашевъ, имаше приготвенъ единъ предварителенъ законопроектъ за процедура съ огледъ на всички ония материали, които дадоха проучванията на този въпросъ въ чужбина, преди всичко подъ влиянието на руския проектъ, доста дълго време проучванъ отъ една голѣма комисия отъ компетентни лица, която даде много материали, главно законодателни справки отъ всички страни, за да представлява последната дума на процесуалната наука и процесуалната техника. Обаче войните попрѣчиха законопроекта на г. Абрашева да стане законъ. Презъ войнитѣ аслъ не бѣше епоха на много работа въ областта на правосъдието и на голѣмъ интересъ къмъ него. Въ тогавашните размирни времена никой не можеше да се спира на уредбата на правосъдието, особено на гражданския процесъ. И чакъ въ 1922 г., подъ напѣса на нуждата, се създаде тази реформа, която сега новиятъ законопроектъ има за целъ да поправи.

Че заслужава да бѣде поправена тази реформа, като се задържатъ само нѣколко добри принципи, вложени въ нея, това е въпросъ обсъденъ и прецененъ още навремето, той е въпросъ безспоренъ за всички активни дейци по правосъдието, защото системата вече дойде до забъркване. Подъ влиянието на германскитѣ и австрийски нововъведения, нашиятъ процесуаленъ законъ бѣше въ голѣма степенъ подновенъ; бѣха прокарани едни начала, които гонѣха да ускорятъ правосъдието, да улеснятъ работата на съднитѣ, но които дойдоха да се проявятъ като една прѣчка за доброто правосъдие. Такава бѣше тогава епохата, че имаше склонность къмъ новаторство въ области, които най-малко се подаватъ на реформа отъ подобенъ родъ. Реформата отъ 1922 г., когато се предчувствуваше, че ще бѣде предметъ на законъ, бѣше критикувана, не само съ статии отъ членове на кодификационната комисия — както погрѣшно каза г. Януловъ — а тя бѣше критикувана

по единъ много остъръ начинъ отъ г. Абрашевъ въ неговата статия по предварителния проектъ, помѣстена въ „Юридическа мисль“, презъ 1920 г. Г. Абрашевъ, доста рѣзкъ въ своите преценки, тукъ не е икономисалъ своята строга критика, като е указалъ кое би трѣбвало да се приеме и кое по кой начинъ не бива да се възприеме въ реформата. И азъ не мога да се въздържа да не цитирамъ поне два реда отъ неговото заключение: (Чете) „На малка държава не ѣ прилича претенцията да бѣде оригинална. А още по-малко България трѣбва да оригинални съ наредби и нововъведения, които на чужденците може би не ще се представятъ и като опити за оригинальность, а като проявление или на недостатъчна зрѣлость, или на прекалена самонадеяность“ — една преценка, която всички ще признаете, че е много права. Този законъ, обаче, българското съдилиство пое и работи вече съ него 5—6 години, като подобри съ съдебната практика нѣкои постановления, които трѣбваше да бѣдатъ изгладени. Не може да се откаже, паходчивостьта и приспособимостта на българския съдия къмъ условията на времето. Българскиятъ съдия, който навремето успѣ съ старитѣ турски закони да раздава правосъдие 16 20 години, можа и отъ този несвършенъ законъ да направи едно оръдие, едно сѣдство за добро правосъдие. И трѣбва да признае, че това, което е добро въ този законъ, напр. да не се прилагатъ преписи отъ решенията, може би ще бѣдемъ принудени да го оставимъ така, както си е, защото голѣма канцеларска работа ще се отвори. Други нѣкои наредби, напр. за поправки на исковитѣ молби, чл. 527, инициативата на мировия съдия да упѣтва страните, които сѣмъ се забъркали и нѣматъ ясно съзнание за това, което би ги ползувало или вредило, се запазватъ въ законопроекта и трѣбва да се признае, че законопроекта държи смѣтка за доброто въ реформата отъ 1922 г., макаръ че коренно я засѣга въ главнитѣ нейни промѣни — въпросътъ за писмеността и за отношението къмъ писменитѣ документи и тѣхната стойность.

Не само изборътъ на доброто въ законопроекта отъ 1922 г. се запазва, но се запазватъ и добритѣ наредби отъ стария законъ. Фактътъ, че тукъ имате единъ напълно предредактиранъ законъ, се отдава само на необходимостта да се даде една по-голема угледность и цѣлостность на закона, да се подобри донейде и юридическиятъ езикъ на сегашния законъ, въ който нѣма възприетитѣ вече отъ живота, станали привичка на дейците въ правосъдието, термини, макаръ въ това отношение, може би, най-много да се проявява консерватизмътъ въ законодателството. Има известни архаизми, съ които хората сѣмъ свикнали и трѣбва да останатъ, тъй както евангелието се чете на черковно-славянски и се правятъ известни цитати на латински. Известни термини може да намекуватъ на русизъмъ, но влѣзли вече въ плътта и кръвта на българина, който борави съ правосъдието, едва ли би трѣбвало да ги гонимъ по единъ безпощаденъ начинъ. Едно изглаждане на езика, едно модернизиране, тъй да се рече, на литературната страна на законопроекта, това ще бѣде една отъ задачите на комисията. Съ нѣкои отъ крайноститѣ на законопроекта по възприемането на съвсемъ нова терминология, съ която тепърва да приучваме хората, които боравятъ съ правосъдието, може би да не се съгласимъ изцѣло. Това е работа, въ всѣки случай, на комисията, където толкова просвѣтени юристи ще има да си кажатъ мнението. Азъ вѣрвамъ, че и извънпарламентарнитѣ сѣди ще бѣдатъ чути, доколкото тѣ сѣмъ компетентни и могатъ да дадатъ едно вѣзко, едно рационално мнение. Грѣшките на миналото, съзрѣни съ зорко и предпазливо око, сигурно нѣма да се повторятъ при създаването на този законъ. Това е подчертаното желание на г. комисията, изъ рѣцетъ на които ще трѣбва да излѣзе този законопроектъ въ своята окончателна форма.

Трѣбва да се подчертае, г. г. народни представители, и едно ново начало, прокарано въ законопроекта, въ първитѣ негови членове, които иматъ организационенъ характеръ — принципътъ за единството въ гражданското правосъдие, принципъ, който бѣше накаръненъ досега съ допусането на съдилища отъ другъ родъ да се занимаватъ съ гражданско-правни спорове. Ограничава се компетентностьта на духовнитѣ православно и мюсюлмански съдилища. Това се наложи поради реформата, която възприе Турция и поради желанието на българската държава, не да прокара единъ краенъ национализъмъ, както искаше единъ отъ ораторитѣ да подчертае, а да създаде едно единно правосъдие за всички граждани, независимо отъ тѣхната вѣра. При една вѣротърпимостъ, която се създава отъ конститу-

дията, не бива заради религията да отидемъ да създаваме отделни съдебни институции за тѣзи или онѣзи по единъ предметъ, който може да бѣде разглежданъ отъ съдилищата.

Въ реда на техническите въпроси, които сѣ засегнати въ законопроекта, на първо мѣсто е въпросътъ за подсъждността, който асѣ и като организационенъ въпросъ, и като принципъ въ процеса се оставя на първо мѣсто. Споредъ важността на правния интересъ, който гражданинътъ е вложилъ въ своето дѣло, трѣбва да се даде и едно правосъдие по-високо или по-низко.

Въпросътъ за оценката на исковетъ за недвижими собственость, азъ смѣтамъ, че е добре разрешенъ. Тѣ се оценяватъ по действителната стойностъ на недвижимия имотъ. По сегашния законъ, на недвижимата собственость не бѣше дадена една добра защита. Ние имаме случаи, споръ за недвижимъ имотъ, който струва 200—300 хиляди лева, поради това, че е оцененъ по емлячнитъ оценки 2 хиляди лева, да се гледа само отъ една инстанция, мировия съдъ, и по касационенъ редъ въ апелативния съдъ. Изравняването цената на паричнитъ и вещнитъ искове, безразлично дали предметътъ е движимъ или недвижимъ, не можеше да не бѣде прокарано.

Като се спирамъ сега на въпроса за цената на иска, азъ смѣтамъ, че не бѣше никаква привилегия, ами бѣше осакатяване, злоупоставяне на интереси това подведжане на недвижимата собственость подъ евтинитъ мита и подъ незначителнитъ за сегашния моментъ емлячни оценки. Казахъ пѣкъ и други мои другари отъ преждеговоривнитъ изтъкнаха тукъ достатъчно примѣри, които не задоволяватъ, при които хората сѣ оцетени и кански лицатъ. И въ това отношение едно приближаване на оценката на интереситъ, особено като се издигнатъ съ целъ да се не претрунатъ окръжнитъ съдилища като първа инстанция по важни дѣла, като се увеличава компетентността на мировитъ съдии, азъ смѣтамъ, че тѣкмо отстъпването отъ емлячнитъ оценки ще остави на мировитъ съдии едни по-маловажни дѣла, кждето 2.000 л. декара или 1.000 л. декара ще бѣде мѣрдаваната оценка по действителната цена и ще имаме за 5 до 10 декара спорове предъ мировия съдия, а спороветъ за 15 до 20 декара, това което представлява едно жизнеспособно стопанство, единъ голѣмъ интересъ, съ който е свързанъ поминѣтътъ на гражданина, да се дадатъ на разглеждане отъ единъ по-издигнатъ съдъ, отъ единъ съдъ съ по-голѣми гаранции.

Начинътъ на опредѣляне цената на иска тѣй, както е поставенъ въ законопроекта, се представи на нѣкои отъ преждеговоривнитъ като една доста мѣчна процедура, като едно затруднение за движението, за бързината на процеса затова, защото се поменува използването на вещи лица при оценката. Това описане, обаче, азъ смѣтамъ неоправдано, защото преди всичко споръ за цената на иска нѣма да има въ всѣки случай. Най-после въпросъ за недобросъвестностъ може да става. Може да има желание да се отложи дѣлото, желание да се търсятъ претексти за разтакане, за създаване мѣчнотни на противната страна и най-после желание за едно наказание на противната страна да плати повече, макаръ че това, което тя плати, ако се изгуби дѣлото, ще легне на твой гърбъ. Но трѣбва да имаме предъ видъ, че спороветъ нѣма да сѣ по всѣко дѣло, че преди всичко може да стане едно мѣлчаливо споразумение върху цената на иска, да признаятъ, че дадената оценка е действителната цена. И ние това имаме по дѣлобитъ, по които дѣлаби се прави въпросъ и сега, като се повдига споръ за цената на иска. Обикновено въ исквата молба пишатъ 10.000 л.

Б. Павловъ (д): Пишатъ два вола и една кола — 40 хиляди лева.

Ц. Пупешковъ (д. ср): Въ всѣки случай каратъ я до 10-тѣ хиляди, или на цена „повече отъ 10 хиляди лева“. Това е формулата, която се пише въ исковитъ молби предъ мировия съдия и противната страна го приема и се примирява затуй, защото ще даде на окръжния съдъ да гледа една работа, която е отъ интересъ да се гледа отъ по-подготвени и съ по-голѣма гаранция за по-добро правосъдие съдия.

Тѣй щото това мѣлчаливо споразумение между странитъ, ще го имаме и сега. Всѣка страна ще се стреми да се доближи до действителната цена. Разбира се, ще има стремление да се намали цената доколкото е възможно, за да не се плащатъ по-голѣмитъ мита, но повечето пѣти

оценката ще се приближава до действителната цена и ще бѣде приета. Само въ изключителни случаи, въ случаи на оспорване, ще има назначаване на вещи лица, които ще бѣдатъ назначени още въ първото заседание, още въ разпоредително заседание, значи при подготовката на процеса, за да не се създадатъ претексти, за да не се дадатъ поводи за отлагане на дѣлото. Нѣма да откажа, че емлячнитъ оценки за мирното време все бѣха пѣщо опредѣлено, положително. Тѣ бѣха правени въ 1911, 1912 г. и може би кѣтъ 1914 г. тѣ да бѣха остарѣли, защото тогава бѣше станала една промѣна въ правоотношенията, и имаше едно покачване въ стойността на недвижимата собственость, но хората се примиряваха съ това. Важното е, че ние не бихме могли да използваме едни фискални или общински оценки на поземелната собственость, защото съответнитъ учреждения още не могатъ да се накаятъ да пристѣпятъ къмъ ревизирането на старитъ оценки, за да се направятъ едни нови емлячни книги. Това е въпросъ и на държавния бюджетъ. Мисля, че въ миналогодишния бюджетъ се предвиди единъ кредитъ отъ 20 милиона лева за ново описване на недвижимата собственость; всрѣдъ селското население има единъ повикъ за уреждане на тоя въпросъ, защото то не може да се снабдява съ удостоверения за собственостьта върху недвижимия имотъ, които сѣ записани въ книгитъ на имената на бацитъ и дѣдитъ, макаръ, че тѣ отдавна сѣ измрѣли. За всѣки имотъ ще трѣбва по косвенъ начинъ да се установява кой е сегашниятъ му владелецъ. Една голѣма нужда за нашето селско население е да се съставятъ нови емлячни книги. И по-пѣже въ бюджета има кредитъ за тая целъ, не остава освенъ да се организира тая работа отъ данъчната властъ. Наистина, данъчната властъ вече прѣко не се интересува отъ тая работа, защото сега тя облага на декаръ имотитъ, но все пакъ на нея пѣ й прилѣга да уреди въпроса за поземелнитъ книги. А и самитъ общини би трѣбвало да иматъ нови емлячни книги, за да могатъ да услужватъ на гражданитъ си. Ние бихме пожелали да се уреди поземелната собственость съ едни регистри, малко или много отговарящи на действителната имъ цена, опредѣлена при описването на имотитъ, съ истинскитъ имена на сегашнитъ имъ собственици. Тогава нѣма да стане нужда да бѣдатъ давани привилегии на недвижимата собственость, както бѣ по закона отъ 1922 г., които, смѣтамъ не й услужиха много. Ако би могло това пѣщо да стане, тогава много лесно ще могатъ да се произнасятъ вещитъ лица при спорове за размѣра на иска и съ това ще се улесни процесътъ. Това пѣщо може да стане съ една малка реформа, проведена следъ като имаме едни сигурни емлячни книги. Възлагането на тая работа при всѣки единъ случай на общинскитъ управления е неудобно. Самитъ общински управления иматъ нужда отъ точни емлячни цени, защото тѣ издаватъ удостоверения за граници, за които удостоверения кметоветъ носятъ углавна отговорност. Досега много кметове сѣ били изправени предъ съдъ за подписа, който сѣ сложили подъ такива удостоверения, въ които сѣ показани високи оценки на недвижимитъ имоти. Самитъ общини иматъ интересъ да уредятъ тоя въпросъ не само за известенъ случай, но завинаги, за да не ставатъ грѣшки. Въ много случаи и тѣ трѣбва да се допитватъ до вещи лица, до съседитъ и т. н., което е несигурно. Ако общинитъ биха могли да организиратъ тая работа изобщо, а не ad hoc, за отделни случаи, несъмнено, че гражданската процедура би могла да използва тая услуга на общинскитъ емлячни книги. Тогава, при едно описване на имотитъ, щѣхме да имаме едни сигурно опредѣлени, фиксирани цени, които да се доближаватъ до действителнитъ цени на имотитъ въ дадения моментъ.

Въпросътъ за разпредѣлението на дѣлата между мировия и окръжния съдъ върху базата до двайсетъ хиляди лева и отъ двайсетъ хиляди лева нагоре парична стойностъ, или на стойностъ, вложена въ имота, смѣтамъ, че е правилно разрешенъ, съобразно стойността на правнитъ интереси, които сѣ били довършвани на мировия съдия и досега. Предвиждатъ се десеттѣхъ хиляди лева поради туй, че има стари емлячни оценки, които бѣха мѣрдавани. Но, въ сравнение съ мирновременната база, хиляда лева златни, въпросътъ за двайсеттѣхъ хиляди лева е вече едно достатъчно ограничение на компетентността на мировия съдия, за да остане това, което е отъ по-голѣмо значение, да бѣде разглеждано отъ окръжния съдъ. Мировиятъ съдия наистина ще си остане пакъ повечко едноличенъ съдия, отколкото помиритель; такава е организацията на този институтъ у насъ и споредъ съдоустройството и въ

живота. Всички отдавна желаемъ за мирови съдии да могатъ да се връщатъ опитни съдии отъ окръжните съди, но това не може да се проведе като една реформа. Съ съдията-следователъ тази реформа се проведе; то не би било мъчно да се проведе и за мирови съдии. Може би съ увеличение на комитетността, съ увеличение на дълга да се наложи увеличение на самитъ мирови съдии, за да имаме повече достъпно правосъдие, но едва ли е нужно да се дойде до връщане на подвижността на мировитъ съдии. Отъ тази подвижностъ на мировитъ съдии добре би било и тѣзи, които я приложиха като реформа, да се откажатъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Тя е премахната.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Тя е премахната, но азъ казвамъ да се откажатъ отъ желанието да я възстановятъ, защото и сега искатъ да ни убедятъ, че тя е нѣко благодѣло. Тя се отмени и остана за процеситъ, които иматъ обществения интересъ, за настоянителскитъ дѣла, където мировиятъ съдия ще отиде за изслушване на ролнителски съвети. Ще отиде по настоянителски дѣла, ще отиде за фискални дѣла, хазната да не плаща на свидетели, тукъ-тамъ въ нѣкои пунктове да раздава правосъдие — нѣщо, което би сторилъ и когато има нужда да направи огледъ. Това е едно изключение, което е свързано съ специалнитъ интереси на процеса въ дадения случай.

Мировиятъ съдия, както казахъ по-рано, си остава упътвачъ на странитъ. Тази негова ролъ на близкъ на участващитъ въ процеса, на лице, което ще даде упътване на странитъ, какъ да се защитава, когато се явятъ беззащитни, тази негова ролъ трѣбва да бъде запазена. Едва ли е нужно да правимъ една по-голяма децентрализация на правосъдие — единъ въпросъ, който е билъ предметъ на теоретически спорове, и по който смѣтамъ, че преодолява мнението за централизация, защото чрезъ нея се гарантира качеството на правосъдието, а също така и контролътъ и помощта на тѣзи съдии, които сж умственитъ водачи въ колегията, които даватъ тонъ и пробуждатъ свѣститъ и които сж ръководителитъ за по-добра работа, които поставятъ положението да не се остави мировиятъ съдия да се оттегли на съвещание, безъ да знае съ кого да се съвещава.

И. п. Янчевъ (з. в): Само съ книгитъ, съ ръководствата.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Да, съ книгитъ. — Но друго е, когато чрезъ колегияния съдъ се даде възможностъ по голѣмитъ юридически въпроси на съдията, който ще ги разглежда и решава при съвещанието, да се повдигнатъ и изяснятъ всички положения, отъ които зависи разрешението на дѣлото.

Осжди се законопроектътъ — и смѣтамъ несправедливо — по въпроса за достъпността на правосъдието, като се казва, че не било направено нищо въ това отношение. Намалението на митата отъ 5 на 3%, което е въпросъ на аритметическа смѣтка, показва, че този упрѣкъ едва ли може да се признае за справедливъ. Ако съ евтини мита се насърчи съденето, ако много дѣла се създадатъ — азъ бихъ желалъ по-малко дѣла да се създадатъ и отъ правосъдието да не се създаватъ приходни пера — тогава може би и 2% мита да сж достатъчни, за да се покриватъ тѣзи суми, които сж предвидени въ бюджета, като приходъ отъ съдебнитъ учреждения. Но следъ като е имало едно мито отъ 5% — което, ще признаемъ, накара странитъ да не се отнасятъ до правосъдието, чисто и просто да не завеждатъ дѣла, не поради добра воля и поради примирение, но отъ нѣмай-кажде, отъ невъзможностъ да си платятъ митата, защото сж много тежки, и по този начинъ завеждането на дѣла се ограничи — сега да искаме да създадемъ единъ много малкъ процентъ съдебни мита, които сж малкото митарство, което трѣбва да се даде на държавата, затуй, че си отворилъ работа на съдилищата, и съ това да насърчаваме хората да водятъ процеси — азъ мисля, че отъ социално гледище това не е приемливо. Все пакъ, трѣбва да има една спънка, да знаятъ хората, че този, който има нужда отъ защита на правосъдието, трѣбва да плати това малко мито — много хубаво наречено мито отъ първия законодатель — затуй, защото то отваря вратитъ на правосъдието. А този, който нѣма срѣдства да плати това мито, нему има какъ да се помогне — съ правото на бедностъ. Сиромашътъ, значи, е защитенъ; богатиятъ, обаче, който разполага съ срѣдства, трѣбва да си плати. И не е зле сторено, дето при сегашната раздѣлностъ

на имотитъ по изкуственъ начинъ между съпрузитъ, е казано, че, ако жената има достатъчно срѣдства, трѣбва да земе на мъжа си. Най-после не е право този мъжъ, който не води дѣла за стотици хиляди, или за милиони лева, да иска кредитъ отъ държавата, а да не земе пари въ заемъ отъ жена си. По този начинъ ще се държи на общността на интереситъ въ семейството и състоятелната съпруга не понася частъ отъ тежеститъ на своя другаръ.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя Василъ Димчевъ).

И съ този размѣръ 3% на съдебното мито се прави една голѣма промяна напредъ по отношение достъпността на правосъдието за срѣдната рѣка хора. Когато идете да склучите една сдѣлка чрезъ комисионеръ, който ще ви даде, напр., къщата по въ наемъ, той ще ви вземе 2%; и отъ другия, на когото той ще наемѣ квартира, ще вземе 2% — всичко 4%. Но това въне-не го и приказватъ, а сте седнали да правите дѣла и тѣмъ смѣтатъ на държавата, че нѣма да ограби, че нѣма да експлоатира своитъ граждани. Не може достъпността на правосъдието да се проведе дотамъ, че да послужи за насъщичение на дѣлосъзнанието, да се изрази на простъ езикъ. По-важно е обединението на другитъ берни. Призовкитъ, разбира се, отъ единъ левъ мирновремененъ ставатъ 5 лева за по-малкитъ интереси и 10 лева за по-големитъ интереси — нѣма сравнение. Разбира се, левътъ ние го броемъ все за левъ, така върви въ нашитъ понятия, но все стойността му е изгубила.

По-важно е обединението на фондоветъ и всевъзможнитъ съдебни марки, които трѣбва да се лепятъ на съдебнитъ книжа и които доста се намножиха, но които би трѣбвало да се въвеждатъ последователно, а не да се трупатъ една върху друга. Тамъ става едно претоварване, което отива къмъ повече отъ половинъ на сто, но което по отношение съдебнитъ сгради, не можемъ да отречемъ, е твърде рационално. Четемъ въ вестникитъ, че вече се организира започването постройката на отдавна желаната съдебна палата въ София. Отъ тѣзи малки суми по тѣзи фондове сж събрани вече 40—50 милиона лева, съ които ще може да се построи една съдебна палата и гражданскитъ, който до сега се трупае и мъчение въ изискитъ и задушни съдебни коридори, ще има обстановката на единъ модеренъ дворецъ на правосъдието. Нека да пожелаемъ въ продължение на нѣколко години да се реализира това дѣло. И то ще стане, съ тѣзи малки тежести, които ще понесе всѣки гражданинъ, който се е отнесълъ до правосъдието. Има фондъ за санаториумъ на съдебнитъ служители, подобенъ на фонда на телеграфоношенскитъ служители, но между марки за този фондъ и марки за речемъ, за фонда „Борба съ престѣпността“ има съвсемъ голѣма разлика. Съдебнитъ фондове иматъ много ограниченъ размѣръ на тежестъ, тѣ се прилагатъ по единъ много деликатенъ начинъ. При тия, които не сж принудителни, е оставено на добрата воля на странитъ, а самитъ страни повечето пъти гледатъ да направятъ благодѣлние за библотекитъ и за съдебнитъ служители. Смѣтамъ, че въ това отношение не се е направило никакво обременяване на странитъ, което да не може да се понесе и да се отрази върху достъпността на правосъдието.

И. п. Янчевъ (з. в): По отношение на митата смѣтамъ, че трѣбва да се направи една по-голяма прогресия, защото Вие сами казахте, че съ вѣститъ мита и пр. се отива вече къмъ реалната цена. Значи, изоставя се смѣлчната оценка.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Вие искате прогресивно облагане.

И. п. Янчевъ (з. в): Единъ-два процента нѣма да оказватъ влияние. Напротивъ, странитъ ще бъдатъ повече претрупани сега. Правосъдието ще бъде по-скъпо.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Въпросътъ за прогресивното облагане ще внесе само компликация въ облагането.

И. п. Янчевъ (з. в): Трѣбва да се прокара по-голяма прогресия.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Прогресията би внесла само едно разединение на единството и бъркотиния, защото съдебнитъ мита на нѣколко пъти има да се пресмѣтатъ, когато се внасятъ, опредѣлятъ и възложатъ на този или онзи въ първата инстанция, втората инстанция и т. н.

Голѣмиятъ принципъ на законопроекта е въпросътъ за писмеността — писмената подготовка на процеса, при едно довѣрие къмъ адвокатурата, която трѣбва да се запрети да помага на съдитъ; не, разбира се, да имъ свърши дѣ-

лата работа, както е на други мѣста, кѣдето и мотивировката се дава приготвена отъ адвоката, и сѣднитѣ иматъ да си избѣратъ мотивировката на тази или на онази страна, но, въ всѣки случай, всѣка страна да изложи своето становище съ юридически дѣводи, на които се крепи то, да посочи и доказателствата въ писмена форма — тъй, както страната би могла да даде изразъ на своето становище — за да се подготви процесътъ по единъ начинъ, който да премахне всѣкакво неразбиране и възможностъ за отклонение отъ она, което човѣкъ е поставилъ като свое становище; да се премахне и недобросовѣстността, която въ много отношения ще струва загуба на интереси и които може да се прояви при единъ грѣшки въ протоколитѣ, когато устнитѣ пледоарии и обяснения биватъ погрѣшно записани — което прѣчи на процеса до крайния моментъ.

Въвеждането на писмената подготовка на процеса, книгата по който трѣбва да бѣждатъ донесени готови отъ дветѣ страни, като въ сѣдилищата ще има само връчване на книгата съ едно съобщение, е реформа, която е въведена още въ 1887 г. съ временнитѣ сѣдебни правила и оттамъ е влѣзла въ гражданското сѣдопроизводство, но бѣше отменена въ 1922 г., за да се даде по-голямъ гласностъ на процеса: сѣднитѣ да изслушватъ странитѣ и повѣренитѣ по единъ непосредственъ начинъ, а не после да четатъ това, което се записва. Може би пледоарията да не е излишно нѣщо, защото при нея дохождатъ идеи на човѣка при развитието на мисълта му, когато може би при едно писмено изложение не биха му дошли на ума да даде аргументи, за да бѣде по-убедителенъ. Но това, което ще трѣбва да се даде като основа на процеса, становището на едната страна, особено пѣкъ становището по възраженията, ще бѣде изложено писмено. Досега тѣ бѣха съвършено непроучени, защото повечето пѣти ответникътъ се явяваше съвършено неподготвенъ, като си мислѣше, че, като ответникъ, е поставенъ въ благоприятно положение да отговаря, сир., да прави ижаръ, да отрича всичко. Сега вече ответникътъ ще има да се замисли надъ това, което представя ищецътъ; ще има да поработи и страната, ще има да поработи и нейниятъ повѣреникъ, който ще трѣбва да разработи становищата, на които застава, да се обоснове и да направи своитѣ възражения. И въ двата случая и едната, и другата страна трѣбва да представятъ своитѣ доказателства, доколкото тѣ съществуватъ, и да ги обмислятъ. Тукъ е въпросъ на канцеларска работа, съ това тя се увеличава. И пакъ подчертаваме, ролята на канцеларскитѣ служаци добила още по-голямъ значение. За мировия сѣдия това е съвършено невъзможно, но то за него не е и задължително. Ако ли на мировия сѣдия се представятъ тия книги, тѣ ще бѣждатъ за него едно улеснение, тъй като протоколитѣ на мировия сѣдия е още по-неподготвенъ и още по-малко може да даде въ протокола отражение на това, което е станало и често става нужда да се поправя протоколътъ.

Така поставена работата съ тази размѣна на книгата, която се допуска факултативно вече, ние смѣтаме, че се задоволява нуждата отъ ускоряване подготовката на процеса. А въ повечето случаи, поради това, че не е имало подготовка на процеса, туй се е отразявало за отлагане на дѣлото. При уредената и гарантирана адвокатура, която ще се въпрегне въ повечко работа и която ще бѣде накарана да гледа по-сериозно на работата си и на интереситѣ, които ѝ се повѣрватъ, смѣтаме, трѣбва да очакваме, че процесътъ, ще бѣде всестранно подготвенъ, ще бѣде всестранно изясненъ, и спорътъ ще се яви въ едно по-добро освѣтление въ този моментъ, когато сѣдията ще пристѣпи къмъ разглеждане на доказателствата и ще има да се произнесе по тѣхъ вече въ разпоредителното заседание.

Може да се направи единъ упрѣкъ за това прѣкомѣрно използване на разпоредителното заседание, на вътрешното съвѣщание на сѣда. Това ще бѣде едно доста голямо обременяване на сѣда, но пѣкъ съ икономисването на едно заседание по всѣко дѣло, съ възможността повече дѣла да минатъ само съ едно заседание и само съ едно повикване на хората, ние ще правимъ една икономия на сѣдийската работа. Трѣбва да пожелаемъ, това разпоредително заседание, което досега бѣше много пренебрежително използвано и което бѣше, тъй да се каже, кандидатско заседание, кѣдето кандидатитѣ пишеха опредѣленията, а старшитѣ ги подписваха по шаблонъ, да стане едно сѣдийско заседание.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Азъ бихъ желалъ и сега сѣднитѣ да подписватъ така.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Сега разпоредителното заседание ще стане едно сѣдийско заседание, едно заседание на важна работа, защото въ него ще има да се разглеждатъ становищата на странитѣ, допускането на доказателствата, ще се държатъ опредѣления по предварителни въпроси, които или трѣбва да бѣждатъ разрешени, или трѣбва да бѣждатъ подготвени за разрешение въ първото заседание.

К. Маноловъ (зап): Какъ е възможно, напр., адвокатитѣ на странитѣ да бѣждатъ въ помощъ на сѣда, когато се вижда, че на едната отъ странитѣ принадлежи правото?

Ц. Пупешковъ (д. сг): Всѣки отъ странитѣ, колега, носи единъ интересъ и едно увѣрение, че е права. Всѣки човѣкъ, който води единъ процесъ, който явно е изгубенъ за него, като му казвашъ, че ще загуби дѣлото, той ти казва: „Господине, ще се помислишъ да бѣда защитенъ, защото азъ съмъ беззащитенъ човѣкъ, а мисли, че съмъ правъ“. Другаритѣ Ви ще Ви обясни, че не сѣ адвокатитѣ, които искатъ да изкривяватъ работитѣ и да измудватъ истината. Това е съзнанието у човѣка, убеждението му, че е правъ, и то трѣбва да се защити. И следъ като убедимъ човѣка, че нѣма да спечели дѣлото, той пакъ се бори за нѣкакъвъ привиденъ интересъ. Това го носи страната, не го носи адвокатътъ; не го измудва той отъ прѣситѣ си.

Въпросътъ за писмеността, г. г. народни представители, се оспори по отношение на новооткрититѣ и новосъздаденитѣ обстоятелства, като това изключение, допуснато въ законопроекта, като една поправка — да не би да излѣзе решението несправедливо, да не би посоката, която процѣтъ е изелъ, да излѣзе крива — се смѣта като едно общо правило. Не може, обаче, да се гледа така. Новооткрититѣ обстоятелства могатъ да служатъ винаги за една поправка на едно опредѣление, което не засѣга съществуването на дѣлото. Тѣ служатъ за ревизия на процеса, защото, когато човѣкъ открие, че имало нѣкъде надъ гредата или на икономиста нѣкаква разписка за сума, за която го сѣдятъ, или тавия за имота си, и той не е могълъ да представи тая разписка, защото дѣла му я билъ окачилъ тамъ, надъ гредата, и той не е знаелъ, че е била тамъ, този човѣкъ, следъ като притежава документа, съ възмущение ще погледне на положението, което му е било създадено отъ решението, решение, което той ще смѣта за несправедливо. И законътъ е допусналъ една ревизия, която се явява привидно въ ущърбъ на авторитета на сѣдебнитѣ решения, но тъкмо въ полза на специалното изяснение на въпроса. Ако тя се допуска въ последния стадий на процеса за удовлетворение на правосъзнанието на страната, която е вложила интереситѣ си въ рѣшетъ на сѣдията, защо да не допустне да става поправката въ първия моментъ?

Нѣкой отъ лѣвицата: Ще стане излишна.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Ще стане излишна работа да се поврѣща отпосле. Азъ дори смѣтамъ, че и новосъздаденитѣ обстоятелства, доколкото сѣ новосъздадени, напр., признанието на страната въ единъ текущъ процесъ, докато още се готви дѣлото — противната страна признава — трѣбва да може да се влагатъ като доказателство. По-рано страната е отказвала, сега признава. Защо да не вложимъ това ново обстоятелство въ дѣлото, за да го оправимъ по-лесно? Даже нѣщо повече: и новосъздаденитѣ обстоятелства, които биха имали значение за процеса преди неговото разглеждане, даже въ отстъпление отъ решаещия моментъ, *litis contestatio*, азъ смѣтамъ, че идатъ да отговорятъ на едно добро разбиране на правосъдието, защото тѣзи обстоятелства вече сѣ се родили въ живота и въ съзнанието на хората, които спорятъ и участвуватъ въ дѣлото. Наистина, тѣ сѣ свързани по отношение влизането на решението въ сила, по отношение на момента, отъ който се уреждатъ правоотношенията за лихвитѣ, за поврѣщанията и т. н., все съ момента на *litis contestatio*. Но защо да не разширимъ предмета на спора и по отношение на такива обстоятелства, които сѣ възникнали и иматъ прѣка връзка съ това, което се разглежда, и които не би трѣбвало да бѣждатъ предметъ на ново дѣло само заради спазването на принципа? Азъ намирамъ, че и това отстъпление е целесъобразно. То е въ духа на времето и ще дойде тъкмо да улесни правосъдието, като ще може да отбѣгне завеждането и воденето на повече, на излишни процеси.

Въпросътъ за установителнитѣ искове, които сѣ една особеностъ на нашия процесъ и на процедуритѣ въобще, бѣше сѣщо тъй предметъ на упрѣкъ по отношение усло-

внето — непременно да докаже човѣкъ, че има прѣчка да заведе основния, главния си искъ, ревандикационния искъ, та тогава да му се позволи да води предварителния, установителния искъ. Установителният искъ, по естеството си въ повечето случаи, е единъ предварителен, помощен искъ, а не самостоятелен искъ, и ако може съ главния искъ да бъде разрешена и установителната частъ отъ тезата на страната, то защо да не се свърши работата едновременно и съ този искъ, заедо ищецаът да държи противника си въ такава една неопредѣленост и предъ необходимостта да води две дѣла, когато цѣлният споръ може да се разреши само съ едно дѣло? И азъ смѣтамъ, че тъкмо условието да си дълженъ да докажешъ, че имашъ прѣчка да заведешъ главния си искъ, се явява като една необходимостъ въ случая. Каква редакция ще се даде за начинитъ, по които ще се доказва прѣчката, това е въпросъ технически, който ще има да се обмисля въ комисията. Може би ще се употреби само думата прѣчка безъ по-подробни обяснения за това, отъ какво същество ще трѣбва да е тая прѣчка или тая невъзможност. Може би не ще се мине безъ такъва по-подробни обяснения. Но само по себе си условието е добре налукано и азъ смѣтамъ, че и въ тази областъ на ново творчество, което се въведе въ закона при по-предшната реформа — не при последната — се прави едно подобрене.

По въпроса за възможността да се измѣнява основанието или предметътъ на иска също тъй се повдигнаха спорове, като се смѣташе, че понеже въпросътъ е юридически въпрос на доводъ, би могло да се даде възможностъ на странитъ да измѣняватъ основанието на иска си въ единъ по-последующъ моментъ, но що се отнася до измѣненето на предмета на иска, смѣта се, че тукъ вече ще се влѣзе въ разглеждането на единъ новъ въпросъ, на единъ новъ предметъ. Упрѣкътъ и тукъ е неоснователенъ, затуй защото всичко това става въ предварителна фаза, когато процесътъ се подготвя, и ако самитъ страни не възразяватъ противъ искането да се разшири предметътъ на спора, който се води между тѣхъ, съ още нѣщо друго, съ друго нѣкое право, съ другъ правенъ въпросъ, съ другъ предметъ, защо да имъ откажемъ правосъдието и да ги заставимъ да водятъ ново дѣло? Несъмнено и тукъ е направено едно улеснение, което трѣбва да се признае като подобрене.

Въ исковитъ молби, както и въ отговоритъ — макаръ че за тѣхъ не е поменато изрично — освенъ фактичката страна, ще трѣбва да бъдатъ изтъкнати и посочени и законнитъ основания. Това е пропуснато, както изглежда, при възприемането на старата редакция. За писменитъ отговори се казва, че трѣбва да включватъ и фактичката, и юридическата обосновка, а за исковитъ молби е казано само, че трѣбва да посочватъ фактичката обосновка, безъ да посочватъ и на законитъ. Разбира се, че тази материя трѣбва да бъде еднакво третирана, защото очевидно е, че тъкмо тукъ въ процеса се намираме при едно равенство на странитъ, което е ръководяще при всѣко съдебно действие, което има да се развива при правораздаването.

Като едно лѣкарство противъ бавността — голѣмата болестъ на процеса — е преследването на недобросъвестността на странитъ и на участващитъ въ процеса лица и на злоупотребяването съ отлагането на дѣлата, тѣзи шикани на процеса. Нѣкои законодателства даже сж ги помѣнали точно съ думата шикани, като едни осждителни действия, които сж предметъ на преследвания, на гонение отъ страна на съда. Нашитъ съдии сж достатъчно куражливи въ повечето случаи, за да избличаватъ шиканьоритъ въ процеса, и това действувва много освежително, като едно много хубаво впечатление отъ съдебната зала. Но борбата съ недобросъвестността, откъдето и да иде тя, трѣбва да си остане като една борба на системно уреждане на технически, процесуални форми, преди всичко, на отнемане възможността на недобросъвестната страна да тормози процеса въ ущърбъ на противника си. Въпросътъ за отводитъ и предварителнитъ въпроси по дѣлото, съ които винаги единъ ответникъ си гарантира досега едно отлагане, въпросътъ за привличането на трети лица, въпросътъ за записване на ненуждни свидетели отъ всички краища на България, за да се създадатъ делегации, въпросътъ за оспорването на доказателствата и тогава, когато тѣ не търпятъ оспорване, защото работата е явна, подпистъ има сложенъ, въпросътъ за предлагането на последното срѣдство — решителната клетва — на страната, която отсждствува, защото, ако присждствува, нѣма да ѝ се предложи — тѣзи въпроси си оставатъ едни недѣзи, на които трѣбва да се дири лѣкарство. Въ всички тия случаи се

проявява недобросъвестността на странитъ, но азъ смѣтамъ, като ги изтъквамъ отъ това високо мѣсто съ желание да бъдатъ осмислени, това е вече достатъченъ урѣкъ за всички онии, които биха пожелали да ги използватъ, за да шиканьорствуватъ и да тормозятъ процеса. Противъ всички прояви на недобросъвестностъ, доколкото е могло да се измѣнятъ технически способи за тѣхното преследване, мѣрки сж взети въ законопроекта. Особено голѣма пакостъ правеше нередовното връчване на призовкитъ, нѣщо, което даваше поводъ за корумпирането на съдебния персоналъ. Отъ туй мѣсто азъ трѣбва да похваля устрѣжето на министерството и магистратурата, което се устрои при голѣмитъ съдилища бюра за призовкитъ, които просто като обществена безопастностъ сж се организирали да преследватъ тия, които бѣгатъ отъ получаване на призовката, и разсѣянитъ постоянно се смѣняватъ при най-малка грѣшка. Съ най-голѣмъ и най-строгъ контролъ се внимава за връчването на призовкитъ отъ служащитъ, които сж издигнати дѣловодители, които разбиратъ отъ тази работа, съ секретарски рангъ, лица опитни, които държатъ цѣлата машина, защото тамъ с машина, където една малка нередовностъ може да разтури цѣлото правосъдие и да вдигнатъ ръце и рамене и съдии, и адвокати, като видятъ приишата къмъ дѣлото една дѣлага призовка неприята отъ лице, което сж срѣщнали.

Отъ друга страна, при тази организация, която вече е възприета административно, самата страна е, която посочва, която трѣбва да внимава да посочи точно адреса на свидетелитъ си, а не да разкарва напразно съдебния разисленъ да иде да търси тогоязъ, когото нѣма да намери. За тия случаи е предвидена санкция въ законопроекта. Човѣкъ рискува да изгуби доказателството си, ако се разбере, че недобросъвестно е посочилъ на кривъ адресъ.

Съкращаватъ се, г. г. народни представители, сроковетъ, въ които трѣбва да се насрочи дѣлото. Сега, разбира се, това насрочване ще става въ дългитъ срокъ, защото ще има да се извършва предварителна работа по размишната на книгата, която — колкото и да е на друго мѣсто теоретически това възможно — не може да се дозри на адвокатурата, на частнитъ бюра. На друго мѣсто това е възможно, а у насъ би било една пресиплена реформа. Въ всѣки случай ще трѣбва да се остави пакъ работата на съдебнитъ канцеларии.

Докладътъ на дѣлото досега се смѣташе излишенъ. Този въпросъ досега се свеждаше обикновено до изяснения отъ странитъ, че докладътъ имъ е извѣстенъ, че се знае всичко, и оставаше всѣка една страна по свой начинъ, тъй както тя схваща дѣлото, така да го обясни на съда. И тъкмо тукъ дохождаме до онова противоречие на странитъ, за което колгата отлѣво тукъ споменава — едната да казва „вѣрно“, а другата да казва „не е вѣрно“ и смѣтъ да се чуди на коя страна да наклони. Но това нѣщо, като едно повърхностно впечатление на странитъ, които не знаятъ въ какво се състои работата, сега се отнема възможността да почва, затуй защото ще се иска докладъ на дѣлото въ най-съкратена форма — който предполага едно проучване на това дѣло — разбира се, незадължителенъ писменъ докладъ, защото то ще бъде една тежка работа за съдията. Това е едно обяснение на дѣлото отъ гледище на съдията, за да видятъ и странитъ по какъвъ начинъ той е схваналъ тѣхнитъ становища, та да разбератъ, доколко има нужда да го поправятъ, да обяснятъ нѣщо, следъ като дѣлото е било изяснено отъ обсъжданията, отъ схващанията, които съдията е изтъкналъ.

Въпросътъ за съдебното решение и за неговата подготовка или мотивировка, при една свободна преценка на съдията, е едно модерно начало, което също така трѣбва съ одобрение да бъде прието. Свободата на обсъждане и преценка на доказателства, даване вѣра на едно доказателство или друго, това е голѣмата власт на съдията по същество, която стои въ основата на правосъдието. Ако не се отнесемъ съ довърне къмъ този съдъ, предъ когото сме се явили, ако не му дадемъ довърне, той да се изкаже и да даде една свободна преценка, тогава вече цѣлата основа, на която градимъ своитъ желаниа, своитъ идеи, рухва. Това решение, обаче, трѣбва да съдържа една мотивировка, отъ която да се види каква логическа работа е извършилъ съдията, какъ е възприелъ доказателствата, какъ е възприелъ доводитъ на странитъ, каква преценка той дава на тия доводи и защо дохожда до едно заключение, което е предметъ на резолюцията, на решението по дѣлото. Азъ смѣтамъ, че не е отклонение отъ голѣмия принципъ, съдията за задозволи празносъзнанието на съдящитъ се, като издава едно решение,

логическо мотивирано и обосновано, ако за маловажни дѣла се освободятъ съдътъ отъ задължението да издаватъ мотивирани решения. Това се отнася за дѣла до 300 л., заведени предъ мировитъ съдъ и за дѣла до 1.000 л., заведени предъ окръжния съдъ по апелъ.

Обжалването по сегашната наша система бѣше се отклонило отъ системата на нашата съдебна организация, защото апелативниятъ съдъ бѣше станалъ касационна инстанция. Привикналъ къмъ гледане на дѣла по същество, и то на голѣми дѣла, апелативниятъ съдъ много млечно можеше да се приспособи къмъ тая нова работа, защото гледане на нея като на работа на мировитъ съдъ. Той гледаше часовете на дѣла набързо до 9½ ч. сутринта. Но въпросътъ за единството на съдебната практика у насъ бѣше за поставенъ при туй отклонение при обжалвания, защото имаме вече 4 касации: единъ истински касационенъ съдъ въ София и три апелативни касационни съдилища. Единството на съдебната практика по юридическите въпроси бѣше разстроено. И понеже апелативниятъ съдъ гледа дѣлата по същество, тѣ сѣ свикнали съ тоя методъ, азъ смѣтамъ, че не се прави крачка назадъ, ако тия малки дѣла, въ които се засѣгатъ малки интереси, се връщатъ въ окръжния съдъ, както бѣше едно време, а окръжниятъ съдъ остане да ги разглежда окончателно, като втора инстанция по същество, да приема и доказателства, да изпечени дѣлата работа до край и да даде едно удовлетворително решение по същество, отколкото да връща дѣлото още веднѣжъ на мировия съдъ. По този начинъ системата на обжалването се запазва, престижътъ и значението на Касационния съдъ, който е единственъ тълкувателъ на законитъ и създателъ на юриспруденцията, се запазва, а на апелативния, и на окръжния съдъ се даватъ подходящи работи, като на апелативния съдъ работата се съкратява донѣкъде, за да може да се занимава съ по-голѣмитъ въпроси и да ги решава задоволително.

Особено голѣмъ баластъ въ досегашната процедура бѣше въпросътъ за частнитъ жалби. Самиятъ изработвачъ на законопроекта, членъ на кодификационната комисия, г. Коларевъ, се помъжи въ една статия да обясни по какъвъ начинъ става обжалването по частен дѣлъ по процедурата отъ 1922 г. и еднакви можа да убеди нѣкой какъ става тая работа. Хората останаха съ впечатлението, че ако искатъ да се защитятъ, трѣбва да подаватъ двойни жалби — апелативна и касационна — и, ако имъ повърнать едната, да подаватъ втора двойна жалба и т. н. до безконечност. Въ края на краищата, като се разгледа въпросътъ, коя жалба е дадена правилно, излиза, че е повърната тая, която трѣбва да бѣде приета, и почва пакъ ново обжалване. Въмъ отъ туй, Касационниятъ съдъ е претрупанъ съ много дѣла по частни жалби. Сега се внася по тѣхъ голѣма яснота. И наистина частнитъ въпроси сѣ тѣ поставени, че не би трѣбвало да спъватъ хода на самия процесъ. На частнитъ въпроси трѣбва да се гледа като на инцидентни въпроси и, само доколкото преграждатъ по-нататѣкъ хода на процеса, както е казано въ старитъ начала на процеса, само дотолкова трѣбва да вървятъ отдѣлно въ по-горния съдъ и да се продължи разглеждането имъ, за да не остане страната безъ правосъдие. Но шомъ дѣлото и безъ туй ще се движи нагоре — повече отъ тия въпроси трѣбва да вървятъ заедно съ съществуто.

Въ това отношение вложенниятъ принципъ въ чл. 703 — въ сегашния законопроектъ чл. 524 — да се отмени разглеждането по същество въ Касационния съдъ, е едно добро начало затуй, защото на Касационния съдъ се гледа вече като на касационна инстанция, а не като на инстанция по същество, но безъ право на представяне нови доказателства. А сега се спестява едно съдебно заседание, като тия частни жалби само по важни въпроси ще отиватъ въ по-горния съдъ и ще се разглеждатъ тамъ при достатъчно задовляване интереситъ на странитъ.

Писмеността по отношение на доказателствата въ другитъ законодателства, г. г. народни представители, е уредена въ материалнитъ закони и то при една доста строга формалностъ, за да се гарантира документиранието на правотоотношението, та да не може да стане споръ за неговото съществуване. Това е наистина въпросъ на материално право; така е гледала и съдебната практика у насъ и досега на този въпросъ. Писмеността иде въ конфликтъ съ свидетелскитъ показания, на които въ доста голѣма широта се даде употребление, като се постави въ неоспорна сила самиятъ процесъ. Наложилъ се едно ограничаване използването на свидетелскитъ показания за всички видове догори до 2 хиляди лева и противъ изричното съдържание на документа. Това е единъ голѣмъ принципъ, и приема-

нето му е също тъй една добра мѣрка. На първо мѣсто ще се отстранятъ злоупотребленията съ тѣ нареченото скрито полномошно, което злоупотребление въ последнитъ години се доста много разпространи. Касационната практика, въ духа на законодателството, допуска, че договоръ за полномошно може да бѣде сключенъ безъ никаква формалностъ, макаръ да се отнася до право за прехвърлянето собствености на недвижими имотъ, за което трѣбва нотариаленъ актъ. Тогава се появиха скрититъ полномошници, като едно изкуствено основание на искъ, за да отнематъ на хората имотитъ. Чл. 175 отъ законопроектъ иде да унищожи използването на скритото полномошно. Ще трѣбва да видимъ какви мѣрки ще се взематъ по отношение на скритото полномошно, да може да бѣде използвана и решителната клетва, която е също тъй една опасностъ, не по-малка отъ свидетелскитъ показания. Този въпросъ, колкото да е материалноправенъ и да заслужава да бѣде уреденъ въ материалното право, поне по отношение на скритото полномошно, което е, тъй да се рече, процесуаленъ недѣлъ на епохата, докато бѣде уреденъ, смѣтамъ, че мѣрките, които сѣ предвидени, сѣ достатъчни и задоволителни.

По отношение проверката на писменитъ доказателства, сегашниятъ законъ бѣше провелъ едно начало, което е просто противъ правното чувство на гражданина и неговото съзнание, когато сключва една сдѣлка или когато създава единъ документъ. Ами че всѣки създава документи имамъ, за да се гарантира, че има едно сигурно доказателство. Сегашната процедура искаше, когато нѣкой подписва единъ документъ, да има и свидетелитъ готови, защото, при първото поднасяне на документа, той ще бѣде оспоренъ отъ оня, който го е подписалъ. По този начинъ свидетелитъ ставаха една необходимостъ, ставаха едно сръдство за злоупотребление; защото повечето пакти, тия свидетели, ако не сѣ подписали въ документа, тѣ можеха да бѣдатъ подготвени свидетели, уловени отъ участитъ — едно недобрѣвѣстно сръдство за защита на едни интереси, които не заслужаватъ защита отъ закона. Сега се повръщаме къмъ стария редъ, къмъ едно опростяване на проверката на доказателствата и възможността за тѣхното оспорване. Въпросътъ за подлога не може да служи като тормозъ въ онаа броеница отъ причини за отлагане едно дѣло, защото, следъ като съдътъ се произнесе за валидността на документа, въпросътъ за подлога остава да го решава отдѣлно прокурорътъ.

Проверката чрезъ вещи лица, ще подчертая, е също така подобрена въ съгласие съ нуждитъ на живота и съ това, което е изтъкнато като практично и необходимо. И безъ туй странитъ тичаха въ общинското управление да посочватъ кои да бѣдатъ назначени за вещи лица. Сега съдътъ казва на едната страна: „Искрено кажете кого посочвате като вещо лице“ — казва това и на другата страна. Той имъ казва още: „Съгласете се двѣтѣ страни за третото вещо лице, или, ако не се съгласите, съдътъ ще назначи третото вещо лице, което да се произнесе“. Съдътъ ще има компетентни лица, вещи лица, защото всѣка страна ще се потруди да си набави едно компетентно лице, а не човѣкъ, който не знае нищо, посоченъ отъ общината, отъ секретаря или нѣкой писаръ. Асѣмъ и по-свѣститъ вещи лица отбѣгватъ да се явяватъ въ съдилищата, защото това е една тежестъ за тѣхъ. И не сме могли да съсѣдадемъ вещи лица по модерната система, като заклетѣ вещи лица по известна специалностъ; у насъ тѣ сѣ само случайни хора, привързани къмъ правосъдието дотолкова, доколкото експертизата е тѣхенъ поминѣкъ. Сега вече ще имаме компетентни вещи лица. И азъ ще похваля г. министъра на правосъдието, че въ това отношение той е приелъ въ законопроекта една форма, по която този въпросъ е намѣрилъ разрешение въ японската процедура. Азъ смѣтамъ, че тѣ ще бѣде използвана за доброто на процеса.

Владелската защита, като една защита на фактическото положение, като една защита на правния редъ, нарушенъ по единъ недобрѣвѣстенъ начинъ въ случаитъ на имотиле, се изясни отъ преждеговорившитъ. За цѣлостностъ ще трѣбва да се добавятъ и случаитъ на скрито нарушение. Владелската защита досега бѣше предметъ на особено владелчески искъ. Сега въ случаитъ на чл. 312 З. И. С. С., които тъкмо внасятъ една дисхармония въ обществения лорядѣкъ, се предвижда едно съдебно-административно уреждане на въпроса, едно действие по охранителенъ редъ — тъкмо тукъ подхожда терминътъ „охранителенъ редъ“ — на магистрата, на съдната, който, следъ проучване и проверка, ще заповѣда възстановяване на правото, на това фактическо положение, което трѣбва да бѣде

защитено. По този начин никой няма да плаче за ония блажени времена на произволи на полицията и на обществена беззаконност, когато прокурорът повечето пъти си омазняше ръцете, като казваше: „Туй е граждански спор, азъ не се мѣся“. Тази защита ще засегне преди всичко недвижимата собственост, която е основата на народното стопанство у насъ. И азъ смѣтамъ, че тази заслуга на законопроекта заслужава да бъде подчертана.

По въпроса за заповѣдното съдопроизводство, което също така е едно охранително съдопроизводство за бързи случаи, за бързо действие, за случантѣ на процесъ съ документи, *urkundenproces*, както го казватъ по нѣмски, когато самата страна съ подписа си върху мѣнителницата се е единъ видъ предварително осъдила, че на надежа ще плати, като съ подписа си сама казва: изпълнителния листъ си го подписвамъ самичка, няма защо да ми го издава съдътъ, той ще бъде само единъ посредникъ. Страната знае всички послѣдствия отъ слагането на този подписъ върху неоспорения отъ нея документъ. За тѣзи случаи трѣбва бързо действие. Сегашното заповѣдно съдопроизводство дава достатъчно улеснения, но по отношение на възраженията съдебната практика внесе известни елементи, по които заслужава да се реформира законътъ. И, понеже мѣстото му е пакъ въ общитѣ наредби на гражданския процесъ, азъ смѣтамъ, че е добра идеята на министерството, да се приготви една реформа и на заповѣдното съдопроизводство, на съдопроизводството по мѣнителници, по писмени доказателства, по договорни книжа, които сѫ неоспорими, съ кратки срокове. Подобрението на тази процедура ще има голямо значение за кредитъ, защото тогава хората ще иматъ вече вѣра въ подписа върху единъ търговски ефектъ, като знаятъ, че сѫ гарантирани отъ случаи на прояви на недобросъвестност по отношение на изпълнението.

Особено важно значение иматъ случантѣ, когато трѣбва да се допусне предварително изпълнение, когато спорътъ е вече изчерпанъ между странитѣ, когато съдътъ с рѣшилъ дѣлото въ полза на една отъ странитѣ, защото доказателствата сѫ почти неоспорими, и трѣбва да се даде ней възможност да влѣзе въ използването на правния интересъ. Предварителното изпълнение би трѣбвало да се разшири. Това е желанието и схващането и на съдийството, докогато съмъ говорилъ съ съдии. Съдийството следи какво става съ всички решения, то е отзивчиво къмъ живота, следи къде сѫ злоупотрѣбленията, въ какво се проявява недобросъвестността и то иде да ни посочи мѣрките за борба. Заемането отъ германската система на повече случаи на допусане на предварително изпълнение по искане отъ страната или служебно отъ съда, смѣтамъ, че е добро, за да се даде една ефикасна защита на ония, чийто правенъ интересъ е доказанъ по единъ неоспоримъ начинъ, защото оспорването, което ще стане въ втората инстанция, е почти проблематично, че ще може да обърне наопъки решението по дѣлото.

Трѣбва да се подчертаятъ улесненията, които се правятъ на дѣлбата, на този особенъ процесъ отъ охранителенъ характеръ, въ който съ последната реформа отъ 1922 г. се създадоха много голѣми елементи на съвземаемостъ, почти се изключи вториятъ състезателенъ процесъ. Сега смѣтамъ, че съ законопроекта се прави едно подобрене, на първо мѣсто, съ реда на обжалването и, на второ мѣсто, съ една фактическа помощ на страната, която обикновено е онеправдана по дѣлбата на страната, която е вънъ отъ владението на имота, която е ищецъ и има дълго време да чака решението на съда, за да влѣзе въ владение на имота. Това е нововъведение, което, както ми се каза, е заето отъ сръбския процесуаленъ законъ. Съ съседитѣ си ние изобщо много малко връзка държимъ и много малко се познаваме.

И. п. Янчевъ (з. в): Защото искаме да имаме коридори съ по-далечни страни.

Ц. Пунешковъ (д. сг): Сърбитѣ самобитно сѫ създали една норма, една наредба, която заслужава да бъде възприета отъ насъ и която трѣбва да се похвали. Тази наредба е, че съдътъ предварително разпредѣля на сънаследнитѣ, които сѫ вънъ отъ имота, частъ отъ имота, за да не останатъ на улицата и за да няма голѣмъ интересъ този, който е владеецъ на имота, да тормози процеса, да създава прѣчки, за да не стане скоро дѣлбата. Азъ не бихъ се съгласилъ съ сегашното обжалване само за допустимостта на дѣлбата, едно касационно обжалване, което е свършено излишно. Старата практика, осветена и отъ юриспруденцията

на Върховния касационенъ съдъ преди 1922 г., като че-ли бѣше за предпочитане. Тогава се допусаше обжалване по същество на дѣлбата само по едно: — недопусане на дѣлбата. Не се допуска дѣлбата — ще отидеш да обжалвашъ въ Касаационния съдъ отдѣлно. Въ случай, че дѣлбата се допусне, тя ще бъде свършена въ окръжния съдъ, следъ туй цѣлото производство по дѣлбата ще се провѣри въ апелативния съдъ и въ Касаационния съдъ на общо основание въ тритѣ инстанции, две по същество и една по форма, при пълна гаранция за добро правосъдие и при едно неразтакане на тия дѣла, които трѣбва да си минатъ нормално хода, за да няма двойни процеси.

Трѣбва да признаемъ, че се внасятъ полезни нововъведения и въ други производства. Такова е производството по даване смѣтка, когато едно лице е водило една съдружническа работа или дължи смѣтка, като настойникъ. Това производство бѣше доста остарѣло, но бѣше останало тѣй, както е било заето отъ други процедури.

Също така има едно подобрене по отношение на обжалването решенията на помирителния съдъ. Доста нецелесъобразно бѣше досегашното положение отъ 1891 г. — решението на помирителния съдъ да се обжалва само то форма предъ окръжния и апелативния съдъ тогава, когато то по сѣщината си е касационно. Щомъ помирителниятъ съдъ е единъ съдъ, на който странитѣ сѫ се довъррили, е единъ избранъ отъ тѣхъ съдъ, той трѣбва да бъде приетъ като единственъ съдъ по същество. Въ повечето случаи помирителниятъ съдъ трѣбва да дойде до сиогодѣни или решение, съ което странитѣ да се примирятъ. Когато едната отъ странитѣ остане недоволна, да има право на касационно обжалване. Но касационни оплаквания да бъдатъ разглеждани отъ окръжния съдъ, бѣше много неумѣстно.

Значителни подобрения има въ изпълнителната процедура, която е едно отъ най-болнитѣ мѣста въ процеса, дето добросъвестността е много рѣдко гостенинъ, главно поради тая причина, че има единъ елементъ на помощници на правосъдието, които не заслужаватъ толкова голѣма вѣра, и затова се отразява много зле върху стопанския животъ. Днесъ, когато взимаме мѣрки за гарантиране на кредитъ, когато лихвата, която се присъжда въ сравнение съ лихвата на пазара, не трѣбва да бъде мотивъ на страната да разтака изпълнението, ние смѣтаме, че тѣзи мѣрки, които се взиматъ за подобрене на изпълнителната процедура, съвсемъ не сѫ мѣрки за защита само на една отъ странитѣ, за защита на кредитора. И тукъ равенството на странитѣ въ процеса е движило съставителя на законопроекта, въобщо съ цѣлия законопроектъ не се цели да се даде едностранчива защита, да се даде защита съ съловенъ отенѣкъ, каквато се искаше на нѣкои отъ преждеговорившитѣ да припишатъ на предишнитѣ законодатели, и както нѣкои искатъ да направятъ упрѣкъ, че съ законопроекта се дава защита на спекулативнѣ-кредитори. Взискателитѣ сѫ много пати лица, които сѫ се борили съ години за единъ интересъ, който имъ е отиетъ и отъ който зависи тѣхниятъ поминѣкъ. Срѣдниятъ стопанинъ, срѣдниятъ търговецъ много пати ще бъдатъ ошетени при една лоша защита при реализиране на своя интересъ, при изпълнението. Съ редица разпоредби се дава възможност на дължника да се изплати, да си продаде имота другиму или да го ипотекира до последния день, когато ще стане публичната продажъ, и по такъвъ начинъ да може да се изплати по-добре. И самиятъ съдъ и съдията-изпълнител може да даде отсрочки, да му даде единъ видъ граждански мораториумъ, когато той даде доказателства, че искрено желае да се изплати, когато плати 20% и въ даденитѣ разсрочки следва да плаща редовно, за да не се дойде до принудително изпълнение. Това сѫ мѣрки, които ще се отразятъ много благотворно за едно полюбовно уреждане на дълговетѣ и за едно налагане на кредитора да изтѣри тѣзи разсрочки, защото инакъ това ще се отрази пагубно на самото изпълнение. Най-после при такова едно желание да се възстанови личното задържане, защото се смѣта, че повече у дължника е проявата на недобросъвестността, вие виждате, съставителятъ на законопроекта се е въздържалъ да се върне къмъ това, наречено въ мотивитѣ, нечовѣшкото срѣдство за принуда да се уреди едно гражданско правоотношение. Решителната клетва, която остава като срѣдство за утвърждаването или отричането на единъ фактъ, за съществуването или за несъществуването на имотъ, е умѣстно приложена. Тя е умѣстно приложена и по отношение на симулативнитѣ договори, при нововъзникващи кредитори, които идатъ да ошетятъ добросъвестния взи-

скателъ. За решителната клетва, последното доказателство за процеса, се направи критика на нововъведението въ наказателния законъ и въ процедурата по отношение допустимостта на възстановителния граждански искъ — втория процесъ. Азъ смѣтамъ, че тая критика не е оправдана. Много лъжливо се допуса граждански искъ при углавния процесъ, та този, който се е заклѣлъ лъжливо, да не изаде и паритъ на човѣка, ами да знае, че трѣбва да върне тѣзи пари. Само заради френската юридическа теория, че решителната клетва е една принудителна спогодба, на която човѣкъ трѣбва ще не ще да понася последствията, само заради едни абстрактни юридически принципи не може да се покровителствува недобростъвността, проявена въ единъ процесъ. Щомъ се докаже лъжливостта на клетвата по углавенъ редъ, трѣбва лицето, което съ това престѣпление е причинило вредъ, да обезщетя потърпевшия. Вторъ процесъ ли ще трѣбва да се води, ще се води; най-после това е възстановителенъ процесъ, който удовлетворението на правосъзнанието налага да бѣде воденъ. Смѣтамъ, че се прави една добра реформа, като се задържа решителната клетва при това наумяване на всѣки, който я полага, да мисли, че интересътъ въ всѣки случай нѣма да остане въ негова полза, че нѣма да спечели отъ престѣплението си.

Г. г. народни представители! Въ всѣки случай процедурата съдържа превантивни мѣрки за бъдеще. Трѣбва да очакваме, че тѣзи мѣрки, които сж взети въ новия законопроектъ, съ едно добро познаване на условията на български животъ и на съдебната практика, ще дадатъ добри резултати въ бъдеще.

Но особена грижа за всинца ни представлява въпросътъ за висшиятъ дѣла. Още презъ войната, въ 1917/1918 г., направи ми впечатление, че въ нѣмските юридически списания се пишеше, че германскиятъ Райхстагъ издалъ законъ за разтоварване на обременения касационенъ създъ — *Entlastung* буквално значи разтоварване, като-че-ли нѣкой го е натоварилъ. Понеже нѣмцитъ сж практични хора, и тукъ употребяватъ дума, която подхожда, макаръ че тя подхожда за физически, механически товаръ. Та още тогава, презъ войната, хората тамъ бѣха взели тѣзи мѣрки. Ние може би ще ги вземемъ по-късно, но тѣ трѣбва да бѣдатъ взети съ едни временни наредби, които не трѣбва да засѣгатъ общитъ наредби на процедурата. Улеснението на просеца въ бъдеще и разчистването на застоялитъ дѣла чрезъ промѣната на подсѣдността и реда на обжалването ще бѣде една отъ малкитъ мѣрки. Но трѣбва да се взематъ други решителни мѣрки, които да разчистятъ преди всичко върховната инстанция отъ прекалено многото дѣла, за които нѣма изгледъ — особено дѣлата за недвижима собственостъ въ първото гражданско отдѣление — че ще може да имъ дойде редътъ да бѣдатъ гледани следъ десетъ години. Всѣка година приждатъ по 3-4 хиляди нови дѣла, а се разглеждатъ по 1.500—2.000 дѣла. Значи претрупаността ще върви и напредъ. Около 9.000 дѣла сж се набрали само въ първото гражданско отдѣление, а въ тѣзи дѣла сж вложени най-големъ интереси на населението, особено на селското население. Азъ смѣтамъ, че на първо мѣсто това разчистване ще трѣбва да стане съ мѣрки, които ще трѣбва да взематъ съдилиштъ. Тѣ би трѣбвало да надникнатъ въ съдебнитъ архиви, колкото и да сж високи магистрати — поне тѣзи, които административно сж поставени да ръководятъ хода на дѣлата — и да видятъ дѣлата, които сж за дреболии, които сж изгубили всѣкакъвъ интересъ за гражданитъ — това не е мѣчно да се разбере — да ги минатъ по-набързо, както ги минаватъ първитъ инстанции. По тѣхъ никой нѣма да се интересува да подава допълнителни жалби.

Обаче по-нататъкъ ще трѣбва да се съгласимъ, че би трѣбвало известенъ родъ дѣла да се прехвърлятъ въ други инстанции, защото нѣматъ характеръ, по предмета си, на дѣла присѣци на Касаационния създъ. Такива сж дѣлата по благоустройството, дѣлата по пенситъ. Още въ 1920/1921 г. се приказваше и пишеше, че тѣзи дѣла могатъ да бѣдатъ прехвърлени въ Административния създъ, където работата захваща да намалява, и може би нѣкои съкращения ще трѣбва да се направятъ поради намалѣла работа, та тъкмо би могълъ да се даде единъ притокъ на работа отъ равноценни съзиди. И дѣлата по благоустройството, следъ като минаватъ презъ върховната благоустройствена комисия, биха могли да отидатъ въ Касаационния създъ и отъ тамъ — въ Административния създъ; и тогава пакъ Касаационниятъ създъ до голѣма степенъ ще се облекчи.

Азъ, обаче, не мога да се съглася съ увеличението на съставитъ. Въ нашия Касаационенъ създъ и безъ туй има премного съзидийски персоналъ. Този въпросъ не е само въпросъ на временна мѣрка. Едно време, когато се издаване законътъ за съдоустройството, голѣмниятъ принципъ на несмѣняемостта се смѣташе гарантиранъ, само когато къмъ закона за съдоустройството се прибавятъ и едни шатове за съзидийскитъ длѣжности, които да останатъ неизмѣнни. Самото съзидиство се плани отъ увеличението на персонала, защото следъ увеличението, откакъ се свърши работата, ще дойде намалението на съставитъ. Кого ще засегне това намаление? Това е работа на тѣзи, на които въ повечето случаи не се приписватъ най-добри желания. Въпросътъ ще бѣде, кому ще кацне муха на челото. И отъ тамъ страхътъ, че на административната управа на правосъдието ще се даде възможностъ да разчиства, да увольнява удобни и неудобни. Въ принципа на несмѣняемостта влиза и принципътъ на съзидийския шатъ, на постоянното число на съзидитъ, които трѣбва да застъпватъ съзидийската служба въ дадено време.

Най-после ние имаме достатъчно много съзиди въ сравнение съ чуждитъ касационни съзидища. Вѣрно е, че тамъ има едно по-големо пресѣване на дѣлата, тамъ никой не подава жалба, само за да печели време и срокове, а сега у насъ това време е спечелено съ сигурностъ при заглачеността на Касаационния създъ. Но ние не можемъ да си позволимъ лука да имаме 40—50 касационни съзиди, когато се знае, че францускиятъ касационенъ създъ въ Парижъ има 20-тина съзиди.

Въпросътъ, следователно, може да се сведе къмъ временно увеличение на съставитъ, като се намалятъ прокуроритъ. Прокуроритъ за гражданскитъ отдѣления ще трѣбва да се премакнатъ. Това не тѣй съгласно съ принципа за прокуратурата, за публичния интересъ при касационното разглеждане на дѣлата, но ще трѣбва да поотстъпимъ отъ нѣкои принципи. Може би и нѣкои опитни съзиди отъ апелативнитъ съзидища, които иматъ вече ценза за касационни съзиди, ще бѣдатъ командировани временно въ Касаационна за тази касационна тѣлка, за да се разчистятъ старитъ застояли дѣла. Едно такова увеличение на съставитъ ще може да се направи, но не и увеличение на съзидитъ. Това е една мѣрка, която би могла да се прокара само въ съгласие съ принципа на несмѣняемостта.

Повдигна се въпросъ за 5-членния съставъ. Азъ смѣтамъ, че и да се повърне 3-членниятъ съставъ, не би представлявало никакво голѣмо подобрене. Петима души съзиди гледатъ, смѣтано на съзидия, толкова дѣла, колкото и когато бѣха трима. Но понеже е касационна инстанция, понеже е желателно по-добро качество, а то се гарантира и постига при 5 души, които ще следятъ практиката, и все ще има нѣкой отъ тѣхъ да науми повечко нѣщо, азъ смѣтамъ, че това е една мѣрка въ интереса на доброто качество. Едно време тримата разглеждаха шесть дѣла, сега петимата гледатъ десетъ дѣла — по две дѣла на докладчикъ. Моята молба къмъ уважаемитъ върховни магистрати е, да усилятъ деятелността си, тѣй както се вслушаха въ молбата и въ предписанията на министерството низшитъ съзидища, както нѣкои отдѣления усилиха тая своя деятелностъ, и вмѣсто десетъ дѣла, понастиащемъ гледатъ 15—20 дѣла. Едно пробирание на дѣлата — гледане по същество, и времето, което ще отнематъ — ще бѣде достатъчна мѣрка. При добро желание отъ тѣхна страна ще има и добри резултати. Този въпросъ, обаче, ще бѣде предметъ на разглеждане, като временна мѣрка, въ специалния законопроектъ, който, както се разбира отъ писаното въ вестникитъ и отъ казаното отъ министерството, ще бѣде скоро внесенъ на разглеждане отъ Народното събрание. Но азъ го зачекнахъ, защото той бѣше засегнатъ като първопричина за създаване реформата по процедурата.

И. п. Янчевъ (з. в.): Колко висящи дѣла има въ Касаационния създъ?

Ц. Пупешковъ (д. сг): Надъ 18.000—20.000, отъ които 9.000 сж въ I гражданско отдѣление.

А. Поповъ (д. сг): Въ Касаационния създъ сж 23.000.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Сега сж точно 22.392.

Ц. Пупешковъ (д. сг): Г. г. народни представители! Това, което дава законопроектътъ, то сж само абстрактнитъ фор-

мули на юридическата, на процесуалната техника. При практическото приложение на този законопроект остава да очакваме, че ще бъде проявено изкуството на съдията, неговият похват. Българският съдия, който си обича професията, който, подчертавам, винаги е бил близък на народните интереси и нужди, той чрез този законопроект, подобрен с всичките ония указания от съдийска страна, от адвокатските съдии, или от други, извън Парламента и вън Парламента съди, от всички компетентни хора вън Парламента, ще постигне най-големият и желанит от всички ни подобрен. Ние тръбим да очакваме, че съдията ще държи сметка за обществен интерес, който му е бил винаги близък и мил и че ще може да даде желаното от всички ни добро и бързо правосъдие.

Ние тръбим да оценим във всеки случай усиления труд на вносителя на законопроекта, неговата благородна амбиция, вложена във това дело и всички да му обещаем нашето съдействие — кой както може, и по който въпрос сме, че е компетентен — за да може новият закон за гражданското съдопроизводство да послужи като едно подчертаване напредъка на българския процес, общо — на българското правосъдие, и за едно затвърдяване на правния ред и удовлетворение правното чувство на българския гражданин. (Ръкопляскания от сговористите)

И. п. Янчевъ (з. в): Г. Пупешков! Не би ли могло да се направи нещо за изменение психологията на нашия гражданин, който, както казвате, обича много да протаква своите процеси и да печели време? Не може ли по този въпрос да се направи нещо, за да се убие, така да се каже, това желание въ странит да протакат процесите си, особено когато се вижда явно, че те не могат да спечелят процеса и не разчитат на никакъв успех още въ първата му инстанция? Не може ли да се направи нещо и въ туй отношение?

Министър д-ръ Т. Кулевъ: Има множество мърки, които ще се изтъкнат.

М. Пупешковъ (д. сг): Аз мога да ви посоча една мърка, която и самит съдии, по-похватнит от тях, сж възприели.

И. п. Янчевъ (з. в): Каква?

М. Пупешковъ (д. сг): Веднага още въ заседанието, при отлагане на делото, те казват: „Делото ще се гледа на 4 май безъ призовки; този, който не се е явил, нему ще пратимъ призовка“. И хората си отиват спокойни и знаят, че делото им на 4 май ще бъде въ здрави ръце.

И. п. Янчевъ (з. в): Ако и следъ известни години тая психология не се промъни, съдилищата пакъ ще се задръстят отъ дъла.

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народният представител г. Малинъ Паневъ.

М. Паневъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Следъ детайлната реч на г. Пупешковъ, член на комисията по Министерството на правосъдието, едва ли би могло да се каже нещо повече, защото съображенията, които той изказа по разнит нововъведения, се възприемат почти отъ всички преждеговоривши. На мене остава много малко да добавя, изхождайки отъ съображението, че тръбим да допринесем, кой каквото може, при създаването на процедурата, за да се добият такива резултати, каквито се целят съ законопроекта.

Единъ законопроект, какъвто е настоящият, за гражданско съдопроизводство, не тръбим да се защитава на всяка цена. По повод на този законопроект ние всички отъ дъво и отъ дъсно тръбим да развиемъ мисли за рационалното, за по-удобното и справедливото раздаване на правосъдие, съ огледъ на качеството му и съ огледъ запазване интересит на странит.

Целта на законопроекта е да се създадат норми, съ които да се запази принципът на равноправие на странит въ гражданския процес, да бъдат те свободни еднакво да представяват своит доказателства и възражения, да не бъде нахвърнено правото на нъкоя отъ странит, а да се даде и на дветъ страни възможност да представят своит доказателства, да дадат своит обяснения.

По мое разбиране една отъ най-съществени цели на законопроекта е да се даде едно по-бързо правосъдие. Но нъкоя казва, че ако правосъдието тръбим да бъде бързо, то не тръбим да бъде прибързано. И наистина, г. г. народни представители, никой не може да бъде противъ бързото правосъдие, обаче, за сметка на това желание на законодателя, не тръбим да се нахърни качеството на съдийската работа. Не можемъ да не констатираме, че въ нашитъ съдилища съдител работятъ твърде много. Те сж пресуморени и претоварени. Желателно би било съдител да иматъ малко повече свободно време, за да могатъ да се справятъ съ литературата, за да могатъ да следятъ онова, което се пише въ юридическите списания, за да могатъ да четатъ онова, което е ново въ развитието на теорията на правото. Но за нашитъ съдии — азъ поне това непосредствено го констатирамъ като адвокат и като бившъ съдия — това е почти изключено. Съдител тй сж претоварени, работятъ въ съдебни заседания, въ разпоредителни заседания, и за да може навреме да приготвятъ своитъ решения и присъди, ще тръбим обезателно да работятъ и вжкши до полунощ, ако не и по-късно. Това е единъ дефект, ако мога така да се изразя, за правилното раздаване на правосъдието, въ качествено отношение. Защото, както казахъ по-рано, съдията нма възможност, не му остава време да може да се подготви и да може да следи юридическата литература.

Но при все това, ние можемъ да бъдемъ спокойни и да констатираме съ удоволствие, че у насъ съдител, въпреки тая претрупана работа, пакъ намиратъ време да следятъ юридическата литература и да обогатяватъ своитъ познания. Достатъчно е, г. г. народни представители, да констатираме факта, че на българските съдии се гледа съ доверие не само отъ насъ, но и отъ нъ. Фактът, че Обществото на народит оставя като арбитър, който да разрешава споретъ между техническия съвѣтник и управлението на евентуалната бъдеща народна банка като акционерна, председателът на нашия Върховенъ касационенъ съдъ, е едно отъ радно явление, е една похвала за достойнството и за авторитета на нашитъ съдии.

Но при всичко това, г. г. народни представители, главната целъ на законопроекта, както казахъ, между другото е да се даде едно бързо правосъдие. Това, обаче, засега е твърде трудно. Законопроектътъ съ всичките си нововъведения, съ всичките си измѣнения, които предвижда, цели раздаването на бързо правосъдие. Обаче поради претрупаността на дълата — както преди малко се каза въ Касационния съдъ има около 23 хиляди висещи дъла, а и въ апелативнитъ съдилища тоже има една претрупаност — бързото раздаване на правосъдие е почти невъзможна и много трудна работа.

Г. г. народни представители! Освенъ предвиденитъ облекчения и нововъведения въ гражданското съдопроизводство, мене ми се струва, че добре би било, ако министърътъ на правосъдието направи още една крачка напредъ за разрешаване въпроса за претрупаността съ едни временни наредби. Даже сега чухъ, загатна се, че щѣло да има специаленъ законъ за това. Съ тия временни наредби тръбим да се даде възможност на съдител да разчистватъ тия висещи дъла. Това е отъ твърде голъма важност не само за съдител и за самото правосъдно дело, но и за самитъ страни, които участвуватъ въ процесите. Представете си, г. г. народни представители, почти стотици хиляди дъла стоятъ неразрешени въ разнитъ съдилища въ страната; по всяко дело има по две страни и тия страни чакатъ да получатъ правосъдие, да се разреши тяхниятъ споръ, да се възстановятъ тяхнитъ граждански правоотношения, които сж нарушени. Би било една благодат, би било едно полезно дело, да се създаде единъ законъ часъ по-скоро, за да може да се разчистватъ тия дъла.

Е добре, ако искаме това да направимъ по нормалния път, който предвижда законопроекта, това едва бихме постигнали, и смѣло мога да заявя, че не бихме го постигнали още за дълги години. Заради това е нужно да се увеличатъ съставитъ въ апелативнитъ и Касационния съдъ, затуй защото въ окръжнитъ съдилища почти навсякъде дълата сж разчистени и окръжнитъ съдилища на много мѣста сж ажуръ. Какъ би могло да стане това? Безспорно, работа на Министерството на правосъдието, а също и на комисията по Министерството на правосъдието, която преглежда настоящия законопроект, е да потърси начинъ, по който може да стане това. Но мене ми се струва, че е приемлива идеята, която се лансираше отъ нъкоя отъ нашитъ юристи, да се увеличатъ съставитъ на Касационния

сждь, където има най-много натрупани дѣла. Не съмъ противъ петочления съставъ на Касацiонния сждь, нока си остане същиятъ, обаче би могло, г. г. народни представители, да стане едно реформиране, като къмъ петтъ сждии се придаде още по единъ допълнителенъ сждия отъ апелативния сждилища или дори нѣкой новоназначенъ и така отъ единъ съставъ да станатъ два състава. Каза се преди малко по колко дѣла се надатъ на единъ сждия-докладчикъ, и нѣма да бъде голѣма разликата въ резултатитъ, ако се гледатъ повече дѣла. Като се има предъ видъ, че два състава ще работятъ, ако нашитъ висши магистрати, които, безспорно, полагатъ голѣми усилия, напрегнатъ още малко своитъ сили, както изказа пожелание г. Пупешковъ, и настрочатъ още по нѣколко дѣла, ако още по едно, по две дѣла се придадатъ на единъ сждия-докладчикъ, би могло да се постигне бързина. По такъвъ начинъ, при едни такива, да ги нарека ликвидационни състави, ще може въ скоро време, следъ шестъ месеца, следъ година, две, да се постигне разчистване на дѣлата. И когато дойде този моментъ да се разчистватъ сждилищата, тогава ще се нормализира положението и на състави, и на сждь, и на дѣла, и правосъдието ще може да върви тъй, както предвижда самиятъ законопроектъ.

Може би ще ми се възрази, че това е свързано съ финансови срѣдства. Но мене ми се струва, че би могло да се намѣрятъ нуждитъ срѣдства, за да се тури край на това натрупване на дѣлата, което тежи на странитъ. Натрупването на дѣлата, г. г. народни представители, не е ново. То датира много отдавна, още преди Балканската война; войнитъ, обаче, станаха причина то да стане много голѣмо. Ако се създадатъ, както казахъ, ликвидационни състави, които да иматъ за целъ прочистването на дѣлата, това последното ще се извърши въ едно кратко време. И въ такъвъ случай нѣма вече да говоримъ и да искаме ликвидационни или каквито и да сж други състави, за да се извършва повече работа.

Въ законопроекта, г. г. народни представители, се предвижда като едно отъ срѣдствата за ускоряване на правосъдието, увеличаване компетентността на мировитъ сждии. Мене ми се струва, че сегашната компетентностъ на мировитъ сждии до 10.000 л. е добре измѣрена, затуй защото въ мировитъ сждилища постановятъ още много други дѣла отъ разни административни юрисдикции; постановятъ обжалвания на постановления на ветеринарни лѣкари, на лесничен и пр. и пр. Така че съ тази мѣрка, която законопроектътъ предвижда, мене ми се струва, че едва ли би могло да се разшири претрупаността на дѣлата въ по-горнитъ инстанции; напротивъ, съ увеличаване компетентността на мировитъ сждии до 20.000 л., чини ми се, че ще се задрѣстатъ и мировитъ сждилища. Наистина, предвижда се едно намаление въ рботата на мировия сждия, въ смисълъ, че по искове, които не надминаватъ 1.000 л., сждията се освобождава отъ мотивировка на решението си, защото то не подлежи на обжалване. Но такива процеси до 1.000 л. сж много малко; повечето сж надъ 1.000 л. Следователно, не може да се постигне целта, която се преследва съ законопроекта. Затуй азъ смѣтамъ, че добре би било на мировия сждия да се остави тази компетентностъ, която сега има, още повече, че макаръ за малки интереси да се явяватъ предъ мировия сждия, макаръ дѣлата не голѣмъ интересъ да представляватъ за странитъ, но по нѣкой пътъ тѣ така сж комплицирани, щото мировиятъ сждия доста време губи покрай тѣхъ. Така че ако се увеличи неговата компетентностъ за дѣла до 20.000 л., може би ще се задрѣстатъ мировитъ сждилища и единъ денъ ще стане нужда да се търсятъ пакъ нови срѣдства за разчистването имъ.

Като второ срѣдство, за да не се задрѣстатъ дѣлата въ сждилищата и да може да се решаватъ още въ първото заседание, се въвежда или, по-право казано, се възстановява писмеността въ гражданския процесъ. Г. г. народни представители! Азъ не знамъ, дали има противникъ на тази реформа — да се въведе писмеността въ гражданския процесъ следъ толкова годишния нашъ опитъ, затуй защото чрезъ писмеността странитъ ще могатъ да формулиратъ своитъ искания, своитъ възражения писмено, което е едно твърде голѣмо улеснение за сжда, който ще решава дѣлата. Отъ опитъ знамъ, г. г. народни представители, че има много случаи, когато страната е давала нѣкои доводи, правила е нѣкои възражения, обаче въ протокола не сж отбелязани, не сж записани, сждътъ по една случайност не взема бележка и известни обстоятелства, на които се е позовавала нѣкой отъ странитъ, минаватъ безъ да се обсждатъ. Това именно неудобство въ гражданския процесъ

се отстриява съ писмеността и сждътъ при решението на дѣлото ще има възможностъ да разгледа всички искания, всички доводи и възражения на странитъ, а това е отъ полза за правилното решаване на дѣлото, за правилното раздаване на правосъдието.

Проектътъ предвижда не само писмена искова молба, но и писменъ отговоръ, предвижда и допълнителна искова молба и допълнителенъ отговоръ. Не бихъ ималъ нищо противъ тѣхъ, г. г. народни представители, защото съ тѣхъ по-добре ще се уясни процесътъ. Но дали съ това нѣма да се замедли ходътъ на дѣлото и дали съ това нѣма да се затрупа канцеларията? Защото следъ представяване на исковата молба и получаването ѝ отъ ответника, следъ даване отговоръ отъ ответника на исковата молба и следъ получаването му отъ ищеца, вмѣсто да се насрочи веднага дѣлото за първото заседание съ възраженията, така както сж дадени по първата искова молба, да се дава допълнителна искова молба, допълнителенъ отговоръ, това ще стане причина може би въ канцеларията да се създаде повече работа и да се бавятъ дѣлата. И азъ питамъ, дали не е по-приемливо да си остане както бѣше по-рано, преди сега съществуващия законъ, а именно съ исковата молба да се посочатъ всички искания, всички съображения, на които се основава страната, съ отговора да се дадатъ всички възражения, да се посочатъ всички доказателства и всички законоположения, на които се основава страната, и при това положение процесътъ да се насрочи за първото по дѣлото заседание, когато странитъ при устнитъ обяснения могатъ да допълнятъ нѣкои опущения въ своитъ искова молба и отговоръ, да се посочатъ доказателствата и за второто заседание дѣлото да бѣде вече готово за разглеждане и узрѣло за решаване. Защото, г. г. народни представители, и сега както е законопроектътъ, той не дѣшава странитъ и сжда отъ възможността, първото заседание да се смѣтне като такова за представяне на доказателства и да се отложи; особено при по-сложнитъ случаи това се позволява, и странитъ тогава пакъ могатъ да искатъ да представятъ нови доказателства.

Та, казвамъ, струва ми се, че нѣма да се постигне желаниятъ резултатъ, по-скоро да се решава дѣлото, ако се допуснатъ и допълнителна искова молба и допълнителниятъ отговоръ. Напротивъ, ако не по-скоро, то поне въ сждото време ще се реши дѣлото, ако остане само при една искова молба и при единъ писменъ отговоръ. Тогава следъ като въ първото заседание странитъ ще бѣдатъ призовани и ще дадатъ своитъ обяснения, и дѣлото ще бѣде подготвено, въ второто заседание на сжда дѣлото ще бѣде решено.

Нѣкои други измѣнения, които се правятъ съ законопроекта все сж огледъ за по-скороиното свършване на процеса, сж и тия: решенията на мировото сждилище до 1.000 л. да не подлежатъ на обжалване, както и решенията на окръжния сждь до 3.000 л. да не подлежатъ на обжалване.

Г. г. народни представители! Кожого и да имаме пълна вѣра въ нашето сждичество, обаче все е добре да има една контрола, да има едно огледамо, за да може страната, която е изгубила процеса, да види, защо губи процеса, защо не сж уважени нейнитъ искания. Съ немотивирането на решенията по дѣлата въ мировия сждь до 1.000 л. това не може да се види.

Г. г. народни представители! Това не е голѣма беда, но дали авторитетътъ на мировия сждия нѣма да пострада отъ това? Дали страната, макаръ и съ по-малкъ интересъ, до 1.000 л., която е отишла до мировия сждия, нѣма да помисли, че сждията е решилъ дѣлото не тъй, както е трѣбвало да го реши, и че тя затова го е изгубила? Ето защо азъ смѣтамъ, че една контрола на една касацiонна инстанция би трѣбвало да се остави.

Що се отнася до решенията на окръжния сждь, които не подлежатъ на обжалване — а това сж решенията по искова молба до 3.000 л. — тамъ въпросътъ е по-другъ, затуй защото тѣ ще минаятъ две инстанции по същество, първо — мировата, второ — окръжния сждь. Щомъ страната има две инстанции по същество, гаранцията е твърде голѣма, да не кажа нѣщо повече, че дѣлото е решено правилно отъ сжда, още повече, че окръжниятъ сждь ще даде своята мотивировка, ако не е съгласенъ съ мотивитъ на мировия сждия, или ако ги намира за основателни, ще се съгласи съ тѣхъ. Въ всѣки случай, страната може да види защо дѣлото е решено така или иначе и обществениятъ контролъ по този начинъ, ако може така да се каже, ще съществува надъ решенията на сждилищата.

Единъ въпросъ, който се повдига и въ нашата преса и по който и нашитъ юристи се изказаха вече, е въпросътъ: дали мировиятъ институтъ не се пакърнява или дали не се отиѣма сжщиянското назначение на мировия сждия, както

е било по-рано, а именно, че мировият съдия не е съд като първа инстанция, а е единъ съдъ, където странитъ по-скоро трѣбва да отидатъ да направятъ първия опитъ за едно помирение помежду си. Съ увеличаване компетентността на мировия съдия и съ натрупването на толкова дѣла, смѣта се, че това истинско назначение на мировия съдия, като-че-ли се нахвърлява, като-че-ли му се огъема този атрибутъ. Мене ми се струва, че едно таква гледище едъ ли би било много основателно, затуй защото дори да бъде увеличена компетентността на мировия съдия, дори и да остане такава, каквато е сега, на мировия съдия съ никой законъ или съ никой членъ отъ законопроекта не се забранява да предлага на странитъ помирение и да употреби всички усилия, за да ги спогоди. Значи, той пакъ може свободно да изпълнява това негово назначение като мирови съдия, стига да има желание у странитъ да се подчиняватъ или да бъдатъ лесно убеждавани отъ мировия съдия. Следователно, и тази критика, която се лансира по отношение на законопроекта, споредъ мене, не е опасна и нѣма защо да се страхуваме.

За да може въ окръжния съдъ и въ другитъ съдилища да се избѣгне отчасти отлагането на дѣлата по неизпълнение на процедурата, добре е предвидено въ самия законопроектъ да има по единъ докладчикъ, който о време да се грижи и провѣрва изпълнението на процедурата. По този начинъ безспорно ще се отстранятъ много случаи, въ които дѣлата се отлагатъ по неизпълнение на процедурата, като ще може да се поправи, да се допълни каквото трѣбва, да се изпратятъ призовки, ако не сѫ могли да бъдатъ връчени на посоченитъ адреси, или когато се види, че други спѣшки може да се явятъ за неразглеждането на дѣлото въ първото заседание. Докладчикътъ ще забележи това и ще го отстрани. Съ това разбира се съдията ще се натовари съ малко повече работа и, както казахъ въ самото начало, това може да се отрази върху качеството на работата му, но въ всѣки случай при едно нормализиране на числото на дѣлата за разглеждане, когато съдилищата ще се очистятъ отъ този баластъ, който иматъ, това ще бъде едно твърде добро и твърде ефикасно сръдство.

Друго сръдство, което се носочи все съ желание да се постигне бързо правосъдие и да се разчистятъ дѣлата въ Касационния съдъ, е и това, че по немотивирани касационни жалби, колкото ги има по днесъ съществуващитъ дѣла въ Касационния съдъ, да се даде известенъ срокъ на странитъ да представятъ своитъ мотиви, като жалбатъ, по които не се представятъ мотиви, да се оставятъ безъ разглеждане. Това се предлага при предположението, че не всички страни ще подадатъ допълнителни касационни жалби и, като се оставятъ на страна дѣлата, по които нѣма подадени редовни допълнителни жалби и нѣма посочени редовни касационни нарушения, ще могатъ да бъдатъ насрочени и привършени въ кратко време много повече дѣла.

Г. г. народни представители! За неотлагането на дѣлата, за по-бързото имъ решаване вече отъ нѣколко години, отъ 2—3 години насамъ, се работи не само отъ страна на съдиитъ, които заслужаватъ похвала за това, но мене ми се струва, че и адвокатитъ у насъ се отдѣляха вече отъ оъзи начинъ, отъ оъзи маниеръ на защита, да отлагатъ дѣлата до безкрайностъ. Съзнанието у тѣхъ, че адвокатътъ трѣбва да се издигне на надлежната висота, е допринесло много нѣщо за това и сега можемъ смѣло да констатираме, че болшинството отъ адвокатитъ — може-би има пакъ изключения — сѫ напуснали този старъ маниеръ и не си служатъ съ всевъзможни сръдства, законни и незаконни, за отлагането на дѣлата, а напротивъ съдействуватъ, помагатъ за по-скорошното имъ свършване. Въ това направление законопроектътъ предвижда известни наказателни клаузи и мене ми се струва, че при констатацията, която правя азъ, именно, че и въ самата адвокатура, следователно, и въ странитъ се забелязва вече желание да не се протакатъ дѣлата, не е излишно едно таква принудително сръдство, за да се накара страната и нейниятъ повѣренникъ да бъдатъ по-добросъвестни въ процеса.

Г. г. народни представители! Тѣй като нѣма и на кого да приказвамъ вече, пъкъ и това, което се каза досега по законопроекта, е достатъчно и предостатъчно, азъ ще съкратя. Ще спра само за малко върху въпроса дали ще имаме евтино или скѣпо правосъдие, като се намали съдебното мито отъ 4 и 5% на 3%. Азъ смѣтамъ, че цената на призовкитъ по окръжнитъ и апелативнитъ съдилища, отъ 10 л. е доста висока. Доста високи сѫ и такситъ за касационенъ депозитъ по обжалване на опредѣленията и решенията на съда, както и по обжалване разпоредданията на председателя. Касационнитъ депозити сѫ: за обжалване

опредѣление на мировия съдъ — 100 л., на окръжния съдъ — 200 л. и на апелативния съдъ — 400 л. Тия такси ще бъдатъ доста тежки за странитъ, особено за ония, които сѫ по-бедни и чийто процеси съставляватъ грамадното болшинство. Би следвало да стане едно намаление на тия такси. За да можемъ да се похвалимъ наистина съ раздаване на евтино правосъдие.

Сѣко така, такситъ за касационни депозити по обжалване на решенията сѫ доста високи. За решения по процеси до 5.000 л. иска се касационенъ депозитъ отъ 200 л. А то е много. Макарь че това се прави съ огледъ на сегашната валута и т. н., въ всѣки случай 200 л. за касационенъ депозитъ по обжалване на решение по единъ малкъ процесъ е доста чувствителна такса, особено като се има предъ видъ, че малкитъ процеси се водятъ повече отъ по-бедното население. Касационниятъ поводъ за обжалване на решенията по процеси отъ 5 до 20 хиляди лева, каквито сѫ пакъ много отъ процеситъ, е 300 л.; за решения по процеси отъ 20 до 50 хиляди лева, депозитътъ е 500 л. и за обжалване на решения по процеси надъ 50.000 л. иска се на всѣки 1.000 л. още по 10 на хиляда. Тѣзи такси, струва ми се, че ще отегчатъ странитъ и нѣма да се почувствува желаното облекчение при търсене на правосъдие.

Комисията, впрочемъ, която ще разгледа този законопроектъ, добре ще бъде да се позанимае и да се спре и върху този въпросъ, за да се види дали не е върна мисълта, която прокарвамъ, че вмѣсто да получимъ въ резултатъ евтино правосъдие, чрезъ тия високи такси то ще стане по-скѣпо и нѣма да се почувствува онова облекчение, което желаемъ да постигнемъ. И съответно съ това азъ пожелавамъ да се измѣнятъ нѣкои отъ тия тарифи, които сѫ предвидени.

Едно нововъведение, което се прави, г. г. народни представители, въ законопроекта, то е въпросътъ за свидетелитъ: за всички договорни задължения на повече отъ 2.000 л. ще се искатъ писмени документи. Това е действително едно добро начало, затуй защото най-сигурното доказателство, и въ гражданския процесъ, и въ уголовния процесъ, е свидетелското показание. Наистина, много зависи и отъ това, кои сѫ свидетели, по животътъ и практиката ви учатъ да се страхуваме винаги отъ свидетелскитъ показания, като доказателство. Обаче, азъ ситамъ, че изведнѣжъ тази реформа, за установяване само съ писмени документи на всички договорни задължения, които надминаватъ 2.000 л., не би могла да се въведе, а би трѣбвало предварително тя да се популяризира нѣкакъ си, или да се даде единъ по-голямъ срокъ, отколзко е 3-месечниятъ срокъ, който е предвиденъ въ края на законопроекта отъ влизане на закона въ сила.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Нѣколко пъти се даваше гласностъ въ вестникитъ нарочно.

М. Паневъ (д. ср): Да, за да може населението да го научи, да узнае, че всичкитъ договорни задължения, които не надминаватъ 2.000 л., непременно трѣбва да бъдатъ констатирани съ писменъ актъ. Само това е единственото и най-сигурното доказателно сръдство, по което съдътъ би решилъ правилно дѣлото, затуй защото това, което е писано и което не е могло да бъде опровергнато по надлежния редъ предъ съдилищата, е фактическата страна на дѣлото и на основание на него е решено последното.

Въ отдѣла за изпълнителното производство се предвиждатъ нѣкои наказания и глоби на ония отъ странитъ, които обжалватъ действията на пристава, ако тия жалби останатъ безъ последиствие. Въ законопроекта точно е казано: „Ако се признаятъ за неоснователни и недобросъвестни“. Това е едно нововъведение, което — това видѣхме и въ мотивитъ — го има и другде, и не е ново нѣщо, като се създава у насъ, и то ще допринесе много за бързото ликвидиране на дѣлата по изпълнителното производство. Понастоящемъ длъжникътъ, който има интересъ да протака дѣлото, си служи съ всевъзможни сръдства въ това отношение. Подаватъ се частни жалби и за което трѣбва, и за което не трѣбва, спира се изпълнението, и по този начинъ страдатъ интереситъ на ония лица, които сѫ получили своето право, защото съдътъ имъ е констатиралъ това право и за това иматъ на рѣката си изпълнителенъ листъ. Въ това отношение трѣбва да се даде възможностъ на тия лица по-скоро да бъдатъ удовлетворени и да се пресѣкатъ кратката на всички недобросъвестни страни, които пожелаятъ да се подиграятъ съ правосъдието.

Та азъ смѣтамъ, че тази мѣрка е навременна и тя ще даде резултати.

Г. г. народни представители! Нѣма какво повече да се спирамъ върху подробноститѣ, затуй защото тѣ ще бѣдатъ предметъ на разглеждане и обсъждане въ комисията, а следъ туй и при второто четене на законопроекта. Г. министърътъ на правосѣднето ще трѣбва да направи всичко възможно, за да се създадатъ ликвидационни състави или временни състави, които да разчистятъ частъ по-скоро натрупанитѣ дѣла. На края ще забележа, че настоящиятъ законопроектъ представлява последната дума на нашата юриспруденция и когато той стане законъ, ще задоволи гражданитѣ, на които ще се раздава едно добро правосѣдие.

Прочее, азъ смѣтамъ, че по принципъ ще трѣбва да гласуваме този законопроектъ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни) Г. г. народни представители! Ще трѣбва да опредѣлимъ дневния редъ за утрешното заседание.

Предлагамъ следния дневенъ редъ:

Първо — продължение разискванията по първото четене на законопроекта за гражданското сѣдопроизводство;

Второ — първо четене на законопроекта за освобождаване гаранциитѣ на отчетницитѣ, служили при Радомирското околийско управление и при Врачанското окръжно акцизно управление, при първото до 7 декемврий 1917 г., а при второто до 30 септемврий 1923 г. включително, зданията на които управления сѣ били опожарени отъ пожаритѣ, станали на 7 декемврий 1917 г. и 30 септемврий 1923 г.;

Трето — първо четене законопроекта за освобождаване отъ митни бѣрии новата радиостанция при гара София и с. Кумарица;

Четвърто — първо четене на законопроекта за Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и благоустройството.

В. Даскаловъ (д. сг.): Не сме го получили.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Раздаденъ е. Който не го е получилъ, ще го получи.

Пето — одобряване предложението за одобрение подписаниятъ въ Ангора на 12 февруарий 1928 г. между Царство България и Турската република договоръ за търговия и мореплаване и

Шесто — одобряване предложението за одобряване спогодбата, сключена въ Женева на 9 декемврий 1927 г. между българския и грѣцкия министъръ на финанситѣ за уреждане задълженията между България и Гърция, произходящи отъ прилагането на конвенцията отъ 27 ноемврий 1919 г. за свободата на емиграцията на малцинствата.

К. Маноловъ (зан.): Г. председателю! Азъ искамъ да направя едно предложение.

Г. министърътъ на финанситѣ е вече тукъ и нека се постави на дневенъ редъ предложението — има такова предложение и то е раздадено — за намаление износното мито на траверситѣ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Намерете го и утре ми го дайте, за да се постави на дневенъ редъ.

Който приематъ този дневенъ редъ, моля да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч.)

Председателъ: **А. Ц. ЦАНКОВЪ**

Подпредседателъ: **В. ДИМЧЕВЪ**

Секретаръ: **ГРУЙО ПАВЛОВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Срт.

Отпуски разрешени на народнитѣ представители: Панайотъ Тинчевъ Калчевъ, Георги Драгневъ, Димитъръ Нейковъ, Христо Мариновъ, Александъръ Неновъ, Еню Колевъ, Стою Джуджевъ, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, Христо Рашковъ, Георги Казанаклиевъ, Величко Кознички и д-ръ Димо Желѣзовъ 1069

Предложение за освобождаване отъ митни и др. бѣрии, данѣци и такси включително магазинажъ, употребяванитѣ дрехи и вещи на частни лица и предмети на благотворителни, общински и държавни учреждения. (Съобщение) 1069

Законопроекти:

1) за освобождаване отъ митни бѣрии новата радиостанция при гара София и с. Кумарица. (Съобщение) 1069

Срт.

2) за Министерството за общественитѣ сгради, пѣтищата и благоустройството. (Съобщение) . . . 1069

3) за измѣнение и допълнение на чл. чл. 36 и 50 отъ закона за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитѣ чрезъ срдствата на заема, отпуснатъ съ съгласието на Обществото на народитѣ. (Съобщение) 1069

4) за гражданското сѣдопроизводство. (Първо четене — продължение разискванията) 1069

Сесия-продължение. Предложение отъ министъръ-председателя А. Ляпчевъ за продължение сесията на Народното събрание до 27 май т. год. включително. (Приемане) 1069

Дневенъ редъ за следующето заседание 1084